

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

Učitel'ské strategie řešení nekázně žáků při výuce na 1. stupni ZŠ
Teacher's Strategies Solving the Lack of Discipline of Pupils during
Teaching at a Junior School

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Helena Hejlová, Ph.D.

Autor diplomové práce: Iva Šedová

Studijní obor: učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: červen 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: **Učitelské strategie řešení nekázně žáků při výuce na 1. stupni ZŠ** vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. června 2014

Iva Šedová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Heleně Hejlové, PhD. za odborné vedení a cenné rady poskytnuté ke zpracování této diplomové práce.

Anotace

Cílem diplomové práce je zjistit souvislost mezi nekázní žáků při výuce na prvním stupni základní školy a učitelskými strategiemi řešení nekázně. Jedná se o zjištění, zda závisí kázeň žáků na strategiích učitele a zda pod jejich vlivem dochází také k minimalizaci nekázně žáků při výuce.

Klíčová slova: primární škola, nekázeň žáků, vyučovací styl učitele, řízení školní třídy

Annotation

The objective of the diploma thesis is to ascertain the causalities between the junior school pupils' lack of discipline and teachers' strategies for finding out solutions to indiscipline. In the focus of attention, it is to find out if pupils' discipline depends on a teacher's strategies, and if minimisation of pupils' indiscipline during lessons occurs as a result of them.

Key words: junior school, pupils' indiscipline, a teacher's teaching style, school class management

Obsah

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Školní kázeň a nekázeň a podmíněnost jejich proměn	9
1.1 Školní kázeň.....	9
1.2 Školní nekázeň.....	13
1.3 Příčiny nekázně	16
1.4 Mladší školní věk	22
2 Strategie řízení školní třídy.....	25
2.1 Řízení třídy.....	25
2.2 Vztahy mezi žáky ve školní třídě	29
2.3 Kázeň ve třídě ve vztahu k osobnosti učitele	30
2.4 Vyučovací styly učitele	33
3 Strategie řešení nekázně.....	37
3.1 Prevence nekázně	37
3.2 Empirické zkušenosti učitele	40
3.3 Pravidla a postupy, výchovná opatření, kázeňské zásady a strategie učitele.....	42
4 Shrnutí teoretické části	48
EMPIRICKÁ ČÁST	49
1 Charakteristika a cíl výzkumného problému.....	49
2 Výzkumný soubor.....	51
3 Metoda.....	53
4 Vyhodnocení dotazníků.....	55
5 Strategie vlastní třídy	78
6 Rozhovor s učiteli téže školy	80

7	Shrnutí výzkumného šetření	82
8	Využití v praxi	83
	ZÁVĚR	84
	RESUMÉ.....	85
	SUMMARY	85
	POUŽITÁ LITERATURA	87
	PŘÍLOHY.....	89

ÚVOD

V dnešní době se stále více hovoří o poklesu morálky, o nevhodném chování, o nekázní. Vidím to jako závažný problém celé naší společnosti. Problémy s kázní byly, jsou a budou. Děti vždy zlobily a dospělí na jejich chování nějakým způsobem reagovali. Byly ale vedeny k větší úctě a poslušnosti, což dnes ve výchově často chybí. Dle mého chybí řád a převládá chaos. Současná doba, kdy úroveň vědy a techniky neustále roste, nese s sebou i to, že děti mají přístup ke všemu a nic není pro ně žádný problém. A právě i díky tomuto pokroku se stávají děti bezohlednými, sobeckými, často i zlými, neumí naslouchat druhým, chybí komunikace mezi jimi samotnými. Rodiče se jim často snaží koupit vše, nač si jen jejich dítě vzpomene, místo toho, aby s dětmi trávili co nejvíce času. Učitel je často s dětmi více hodin než rodič samotný. Proto role nás, učitelů, je velká a má obrovský význam. Učitel by měl umět využívat různé techniky k formování rozvoje pozitivního chování dítěte jak ve škole, tak i mimo ni. Zejména učitel na prvním stupni základní školy je pro děti velkým vzorem. Žáci se ho snaží napodobovat, takže učitel svým chováním, jednáním a vůbec celkovým přístupem ovlivňuje fungování nejen jednotlivce, ale i celé třídy, podporuje vzájemné přátelské vztahy. Kázeňská situace se na našich školách zhoršuje. Problematika kázně a její zvládnutí se čím dál tím více stává onou překážkou pro úspěšný rozvoj osobnosti dítěte. Učitelé neustále řeší výchovné problémy svých žáků ve třídě, a to často i na úkor vyučování. Samozřejmě jinak ruší výuku prvňáčků a jiné projevy nekázně se vyskytují u žáka pátého ročníku. Proto se touto problematikou začala zabývat řada autorů a odborníků, kteří radí a snaží se pomáhat učitelům řešit tyto problémy. Hledají příčiny neukázněného chování žáků, které mohou mít původ jak v rodině, tak i v postoji učitele, v jeho vyučovacím stylu, ale i v psychice žáka. Každý pedagog by měl být seznámen s poznatky týkajícími se řešení nekázně i její prevence. Také je pravda, že ne každý učitel si nekázeň ve třídě a při výuce připouští, vnímá ji a umí se s ní vyrovnat. Nekázeň ke škole patří, což si musíme nejen připustit, ale hlavně se musíme naučit ji i řešit.

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma nekázně ve třídě při výuce, neboť s tou se setkáváme každodenně, musíme ji řešit a nesmíme ji přehlížet.

V teoretické části jsem se pokusila vymezit základní pojmy vztahující se k nekázni žáků, popsat její typické projevy při výuce z pohledu učitelů a žáků a sledovat zejména jejich vazbu na učitelské strategie řízení školní třídy.

Prostřednictvím výzkumného šetření v praktické části diplomové práce jsem se pokusila zjistit, jak nekázeň ve třídě vnímají děti a jak projevy neukázněného, nevhodného chování většinou řeší učitelé, zaměřila jsem se na vztah řešení situací nekázně a vyučovacího stylu učitele, co je pro jeho osobnost a styl typické, snažila jsem se ověřit vyvozenou výzkumnou otázku.

Cílem této diplomové práce je aplikace teoretických poznatků řešení nekázně žáků ve třídách při výuce, zjistit, jaké zvolit postupy a strategie, kterými by se měl učitel řídit, aby nekázeň při výuce ve své třídě nejen řešil, ale také jí účinnými strategiemi předcházel, zjistit vztah řešení nekázně a vyučovacího stylu učitele.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Školní kázeň a nekázeň a podmíněnost jejich proměn

1.1 Školní kázeň

Pojem kázeň prakticky zasahuje do všech oblastí našeho života. Kázeň a otázky s ní spojené tvoří běžnou součást lidského života. Proto si téměř každý představí něco jiného. Někdo poslušnost, dodržování pravidel, plnění daných povinností, jiného napadne kázeň ve škole, ve třídě, vyrušování během výuky, neplnění školních povinností.

Co tedy pojem kázeň vlastně znamená? V pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 98) se uvádí, že kázeň je vědomé, přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů, určených činností, spojené s respektováním autority. V pedagogickém kontextu je kázeň chápána různými způsoby, např. jako jeden z cílů výchovy (autoritativní a direktivní pedagogické směry), jako prostředek k realizaci vzdělávání (tradiční škola), jako riskantní až nepřijatelný prostředek, ničící spontaneitu, tvořivost, individualitu žáka.

Bendl (2001, s. 69) uvádí, že kázeň můžeme jednoduše definovat jako „dodržování norem“ a „podřizování se normám“. Důležité ale je, aby byl onen jedinec s normami a pravidly seznámen, aby věděl, co se od něho vlastně očekává. U žáků s mentálním postižením nebo psychickým onemocněním nemůžeme hovořit o nekázní. A proto Bendl (2001, s. 70) vymezení kázně upravuje na „vědomé dodržování zadaných norem“. Učitel by měl vyžadovat kázeň formou přijatelnou pro obě strany. Žáci by ji měli brát jako věc samozřejmou, ale také potřebnou. Pokud se jedná o chování žáků ve škole, řídí se normou psanou, což je školní řád, případně pravidly chování v dané třídě, která jsou v souladu se školním řádem. Bendl (2004, s. 38) definuje školní kázeň jako vědomé dodržování školního řádu (eventuálně pravidel chování ve třídě) a pravidel (pokynů) stanovených učiteli, popř. ostatními zaměstnanci školy.

Každá třída se skládá z mnoha odlišujících se skupin žáků, každý žák je v něčem ojedinělý, odlišný, což se odráží v jeho chování i práci při vyučování. Z tohoto hlediska je výstižná definice kázně, kterou uvádí Obst: „*Kázeň ve škole spočívá v tom, jak žáci dovedou zachovat společenská a školní pravidla, spolupracují s učitelem na plnění stanovených cílů výuky a podílejí se na vytváření příznivého sociálního prostředí.*“ (Obst 2002, s. 387).

Chování žáka ve škole se řídí normou psanou, což je školní řád, popř. některé třídy mají zavedena a sepsána pravidla chování v dané třídě, která respektují a doplňují školní řád, tedy nejsou s ním v rozporu. Pravidel by nemělo být mnoho, měla by se týkat těch nejpodstatnějších událostí, děti by je měly mít neustále na očích a učitel by měl na ně v případě porušení kázně poukázat. Nepsanou normou jsou slovní pokyny vedení dané školy, učitelů, ale i dalších zaměstnanců školy.

Kázní ve škole přispíváme k tomu, že dítě má ve škole pocit bezpečí, jistoty, chrání je před agresivními žáky, přispívá ke zvýšené výkonnosti dítěte a též má vliv na efektivitu školní práce, na výuku.

Bendl (2004, s. 24) uvádí, že uvnitř školy plní kázeň dva hlavní cíle: (1) zajišťuje žákům a učitelům bezpečí a (2) vytváří prostředí podporující učení.

Nutnost kázně a určitého řádu se projevuje nejen ve škole, v zaměstnání, ale v celé naší společnosti, stoupá s počtem lidí ve skupině, v celku. Aby vyučování mohlo vůbec probíhat, aby se děti ve třídě něco naučily, aby dávaly pozor, vnímaly probíranou látku, spolupracovaly nejen s učitelem, ale i s ostatními spolužáky, dokázaly naslouchat, respektovaly jeden druhého, uměly pracovat v menších i větších skupinách, k tomu všemu je předpokladem právě kázeň.

Bendl (2005, s. 52) uvádí, že v případě funkcí kázně dochází k reinterpetaci. Kázeň už není zejména předpokladem efektivního učení a kvalitního školního výkonu, ale také podmínkou, aby mohlo vyučování vůbec probíhat, jakož i zárukou bezpečnosti žáků a učitelů ve škole. Na dnešního

člověka jsou kladeny různé nároky, které také vyžadují novější pohled na kázeň, a ta je potom pilířem školy i společnosti.

Bendl (2005, s. 50) uvádí nové interpretace kázně vztahující se k následujícím oblastem:

- cíle kázně (sebekázeň),
- funkce kázně (ochrana žáků a učitelů),
- obsah kázně (kritická kázeň, vnitřní kázeň; pasivní versus aktivní kázeň - kázeň nespočívá jen v tom, že žák nic neprovede, ničeho špatného se nedopustí, ale obsahuje také aktivní moment ve smyslu žákova napomáhání budování kázně a slušnosti ve škole),
- konstituování norem kázně (participace žáků na tvorbě školních řádů),
- zodpovědnost za kázeň žáků (výchovná funkce školy – opuštění názoru, že škola učí a rodina vychovává),
- rozvíjení kázně (výchova ke kázni jako dlouhodobý proces),
- metody přispívající k ukázněnosti žáků (projektová výuka, kooperativní učení, dramatická výchova, metody pěstování odolnosti vůči agresivitě a manipulaci ze strany spolužáků, asertivní výchova).

Obst in Čapek (2008, s. 15) uvádí, že kázeň ve škole spočívá v tom, jak žáci dovedou zachovávat společenská a školní pravidla, spolupracují s učitelem na plnění cílů výuky a podílejí se na vytváření příznivého sociálního prostředí. Kázeň se projevuje v celkovém pořádku, dodržování základních regulativů od hygieny, pořádku ve školních věcech, šetrného zacházení s vybavením a pomůckami, pravidelností příchodu do školy i ze školy, chování žáků o přestávkách, vypracovávání domácích úkolů, přípravy na výuku a další. Tato definice nám vysvětluje fakt, že kázeň se nevztahuje pouze na to, jak se žáci chovají ve svých lavicích nebo o přestávkách, nýbrž zasahuje i hlouběji.

V praktické činnosti je kázeň hlavní bránou pro efektivní školní práce. Díky ní se mohou soustředit všichni žáci, kteří mají o výuku zájem, kázeň vytváří i prostor učiteli k tomu, aby mohl co nejsmysluplněji vykonávat svoji

práci. Právě kázeň je prostředkem pro naučení se sebekázi a sebeovládání. Každý na vlastní kůži zažil, že mu bylo něco nepříjemné, musel se přemoci, najít v sobě sílu a onu věc překonat. Záleží na každém, zda a jak se podřídí danému řádu a určité autoritě. Je k tomu potřeba pevné vůle, ochoty spolupracovat, komunikovat, dodržovat daná pravidla. Pokud se ohlédneme do minulosti, dříve se děti musely přizpůsobovat škole, tedy školní kázi, organizaci a formám vyučování, stylu výchovy, typu výuky a pan učitel byl vážená osoba. Dnes se škola ve větší míře přizpůsobuje dětem.

Bendl (2001, s. 21) uvádí, že pohled na historický vývoj kázně ujasňuje některé její podstatné stránky. Pokud se týká kázně a její úrovně v dějinách společnosti, můžeme hovořit o historické a sociální podmíněnosti kázně. Je třeba si uvědomit, že po celá staletí byl tělesný trest přirozeným prostředkem při výchově dětí, školu nevyjímaje. To už děti znají pouze z knih a starých obrázků školního prostředí.

Středověká výchova je charakterizována právě tělesnými tresty. Zde panovala zásada, že se žáci mají bít pravidelně, a to alespoň jedenkrát za týden. Byly trestány i ty děti, které se nedopustily žádného přestupku. Děti byly tedy tzv. „preventivně“ trestány, ponižovány, a to proto, aby respektovaly a dodržovaly normy jednání a chování.

V průběhu historického vývoje se prostředky prosazování kázně zmírňovaly. Kázeň se požaduje, ale ne tvrdá. Historie nám objasňuje, že nekázeň byla vždy spojena s postihy, tresty. Stejný trest ovšem u jednoho dítěte může vést k nápravě, zatímco u dalšího naopak.

Bendl (2001, s. 21-22) uvádí, že různé směry v dějinách pedagogiky, ale i jednotliví autoři v rámci stejného pedagogického směru chápou kázeň různorodě.

V dnešní době se stále častěji v souvislosti s výchovou diskutuje o kázi dětí nejen v rodině, ale i ve společnosti, ve škole. Spousta pedagogů tvrdí, že kázeň na školách je velice uvolněná, že je rok od roku horší. Stejně jako to bylo v minulosti, tak i dnes jsou odlišné pohledy na kázeň. Jedni tvrdí, že je potřeba

zpřísnit školní řády, zavést tvrdší režim, dát učiteli větší kázeňské pravomoci, zpřísnit postihy za nedodržování školního řádu. Další se domnívají, že každé dítě je osobností, a proto je třeba mu umožnit svobodně se rozvíjet.

Problém školní kázně patří k tradičním, ale i aktuálním otázkám. Je potřeba vědět, jak žáci, ale i učitelé „stav“ kázně vnímají, jak nekázeň ovlivňuje jejich každodenní práci. Z toho vyplývá, že nekázeň vymýtit nemůžeme, ale můžeme se pokusit o její minimalizaci.

1.2 Školní nekázeň

Téměř každý člověk vidí, že nekázeň na školách i ve třídách samotných představuje závažný problém, který je potřeba řešit. Společnost a poměry, které v ní panují, se samozřejmě odrážejí ve škole, mají vliv na ukázněnost žáků, podílí se na nekáznosti žáků ve školách.

Bendl (2004, s. 41) uvádí, že formy nekázně žáků ve školách se mění s dobou, stejně jako se v toku času objevují nové formy kriminality, včetně kriminality dětí a mládeže.

Bendl (2004, s. 43 - 44) dělí nekázeň na dvě kategorie:

1. Nekázeň vůči učitelům nebo škole.
2. Nekázeň vůči spolužákům a ostatním žákům školy.

Projevem nekázně žáků navštěvujících základní školy může být drzost, odmítnutí zvednout papírek, uklidit si své místo, změnit místo, jít k tabuli, vulgárnost, šikana, vandalismus, poškozování školních i osobních věcí, krádeže, zapomínání pomůcek a úkolů, ale i používání taháků, honění se po chodbách, nepořádnost, nepozornost, odbývání práce, posílání SMS nebo dokonce telefonování z mobilu během vyučování, pomluvy, svádění viny na druhé žáky, předbíhání ve frontě např. na obědě, odmítání pomoci druhému, provokování ve třídě, vyrušování během výuky, kdy se ostatní žáci nemohou soustředit, odmítání a narušování práce ve skupinkách.

Bendl (2004, s. 46) uvádí, že stížnosti na děti, potažmo na žáky, jsou staré jako lidstvo samo, resp. co je škola školou.

Pokud opravdu chceme nekázeň žáků ve škole řešit, musíme zjistit, co danému chování předcházelo. Pouze potom budeme mít úspěch.

Kyriacou (2005, s. 96) uvádí, že učitelé uvádějí nejčastěji tyto projevy nevhodného chování žáků:

- přílišné povídání nebo mluvení bez vyvolání,
- hlučnost (pokřikování, lomození pomůckami aj.),
- nevěnování pozornosti učiteli,
- neplnění zadaných úkolů,
- bezdůvodné opouštění svého místa,
- rušení ostatních žáků,
- pozdní příchody do hodiny.

Čapek (2008, s. 63 – 94) se zmiňuje o těchto způsobech narušení kázně, jako je napovídání, krádež ve třídě, agresivita žáků, šikana, žakovský humor, žertíky, záškoláctví, moderní technologie, třídní vzpoura, rušivé chování.

Co je vlastně rušivé chování?

Cangelosi (1994, s. 25) uvádí, že lze obecně říci, že chování žáka je rušivé tehdy, pokud jiným žákům brání v jejich snaze věnovat se žádoucí činnosti, nebo je k nespolupracujícímu chování povzbuzuje. Učitel nemá na vybranou, s rušivým chováním se musí vypořádat a hlavně ho musí účinně řešit, neboť by docházelo k jeho dalšímu stupňování.

Dovést třídu, žáky ve třídě k maximálním vzdělávacím výsledkům je cílem každého učitele. Musí proto mimo jiné zajistit, aby žáci byli duchem přítomni, zajímali se o učení, byli motivováni k dané práci, mohli se dostatečně soustředit, aby nerušili ostatní spolužáky při výuce a respektovali daná pravidla. K tomu je zapotřebí disciplína, spolupráce, motivace, kontrola.

Cangelosi (1994, s. 257-273) označuje jako rušivé chování povídání, skákání do řeči, předvádění se, všeobecnou nezdvořilost, neuklizení si po sobě,

vandalismus, násilné jednání a chování vůči spolužákům, násilné chování vůči učitelům. Všechny tyto typy rušivého chování mají nepříznivý vliv na celkovou pohodu ve třídě a pocit bezpečí. Pokud žáci při vyučování ruší, vykřikují, mají nevhodné poznámky, baví se, nedávají pozor, nepracují na zadaných úkolech, reagují nevhodně či nereagují vůbec na otázky, tak se učiteli nejen těžce vyučuje, ale i velmi složitě se naplňují cíle školního vzdělávání. K profesním dovednostem učitele patří dobře zorganizovat vyučovací hodinu, tím předejít mnohým projevům nekázně. Střídání činností, průpravná cvičení, hry, které mají pravidla a řád, relaxační techniky, tímto vším můžeme dětem zpestřit a doplnit výuku a přitom se držet probíraného učiva. Určitě si každý vzpomene na situace, v nichž nám bylo příjemně i při jednoduché činnosti, prováděli jsme ji se zájmem, čas při ní utekl, ani nevíme jak. Je to činnost, kterou jsme prožili se skutečným soustředěním. A nikdo nám přitom nic nepřikazoval, ale také nikdo nerušil. A někdy to je naopak. Učitel se snaží žáky zaujmout a rušivé chování některé žáky posiluje.

Ondráček (2003, s. 46) uvádí, že je nezbytné, aby učitel kromě orientace v žákově chování, resp. schopnosti individuálně psychologicky reagovat,

- měl dobrou sebeorientaci, tzn. rozuměl svému sebehodnocení, případným pochybám o vlastních schopnostech, své vlastní potřebě být důležitý a finalitě vlastních forem chování (to mu umožní být pánem svých reakcí a nést za ně plnou odpovědnost),
- zaujal principiální pozitivní postoj k žákům (byť se chovají rušivě), který se zakládá na vnitřním přesvědčení, že každé dítě je svým vlastním způsobem schopné vnímat, nacházet souvislosti, pamatovat si a vyjadřovat to, co prožívá a myslí (to mu umožní věřit ve vývojový potenciál žáka a přispívat tím k tomu, aby žák dokázal věřit sám v sebe),
- utvářel dobré vztahy se žáky tím, že se k nim bude chovat s respektem a vyjadřovat své potěšení z toho, že existují – zkrátka že je má rád jako lidi, tzn. nezávisle na tom, zda jsou jejich výkony dobré či špatné (to mu umožní zprostředkovat žákům pocit bezpečí v jeho přítomnosti),

- dbal na to, aby žáci i on sám měli možnost prožít vyučování jako společně strávený čas, ve kterém každý sám za sebe a všichni dohromady dělají (také) to, co je zajímavé a při čem mají i zábavu (to mu umožní podněcovat pozitivní vztah žáků ke škole, ke společenství třídy).

1.3 Příčiny nekázně

Příčinami nekázně jsou ze širokého pohledu jevy, které se dají rozdělit na faktory biologické (vnitřní), sociální (vnější) a situační, které se navíc vzájemně kombinují. Do biologických příčin nekázně patří nedostatky a odchylky ve stavbě a funkci nervové soustavy žáka, které jsou buď vrozené nebo vzniklé úrazem. Faktory sociálními jsou vliv výchovného působení v rodinném prostředí, skupinová dynamika třídy, vliv party, široké komunity, ale i médií. Mezi faktory situační, které ovlivňují kázeň, spadají okamžitá atmosféra ve třídě, momentální nálada, přetíženost žáků ve výuce, událost v předchozí vyučovací hodině, nemoc, nudný výklad učitele, hospitace, hluk na ulici, nečekaný zápach, „testování“ učitele, snaha upozornit na sebe, momentální školní neúspěch. (Bendl, 2005).

Jak se člověk chová, závisí nejen na naší dědičnosti a fyziologii, ale také na výchově a prostředí, ve kterém vyrůstáme. Dále jedince ovlivňují osoby, s nimiž se dostane do styku, přizpůsobování se někomu či něčemu, napodobování atd. Svou roli také hrají různé situace, do kterých se dítě dostává.

Pařízek (2000, s. 94) hovoří v této souvislosti o principu svobodné vůle, vysvětluje, že vychovávaný jedinec sám vybírá a hodnotí vlivy, které na něho působí.

Nezapomínejme i na to, že každé dítě potřebuje jiný přístup, individuální přístup. Stejný faktor, resp. skupiny dílčích vlivů, nepůsobí stejně na všechny děti. To, co na jedno dítě působí kladně, na druhé už takto působit nemusí.

Může to být jak dosavadní výchovou, tak i náladou, zdravotním stavem, možnými doposud poznanými zkušenostmi.

Jednou z cest řešení problematiky kázně je určitě odstranění příčin nekázně. Na co se zapomíná, je skutečnost, že stejně žádoucí jako zkoumání příčin neukázněného chování je jejich analýza, důvody, podmínky chování neukázněného žáka.

Ondráček (2003, s. 30) uvádí, že dobře porozumět problematickému chování žáků je možné na základě následujících aspektů, kterými individuální psychologie charakterizuje lidského jedince. Každý člověk

- je nedělitelně spjat se svým sociálním okolím: sociální aspekt,
- jedná v subjektivním kontextu vždy smysluplně a cíleně: aspekt finality,
- je aktivním spolutvůrcem vzniku a průběhu interakce s druhými lidmi: aspekt aktivity,
- si ne vždy plně uvědomuje svůj cílený a aktivní podíl na dění: aspekt neuvědomělosti.

Které faktory má tedy učitel ve své moci?

Zdaleka ne všechny faktory, které se na neukázněném chování žáka podílejí, má učitel ve své moci, může je odstraňovat či modifikovat.

Obst (Kalhous, Obst a kol., 2002, s. 389-391) si klade otázku, které „příčiny“ nekázně může učitel ovlivnit. Na některé „příčiny“ nekázně má učitel velký vliv (nudný výklad, přetěžování žáků, přehlížení nevhodného chování, vlastní nedochvilnost jako špatný příklad žákům), na jiné menší (způsob výchovy v rodině žáka, hodnoty a postoje žáků vycházející z rodinného prostředí), na další prakticky žádný (vrozené odchylky stavby a funkce nervové soustavy žáka, hormonální poruchy, společenské klima).

Nemá proto smysl se snažit ovlivňovat věci – faktory, na které nedosáhneme, ale je nutné pracovat s věcmi – faktory, na které máme vliv.

Bendl (2005, s. 138) uvádí, že z tohoto důvodu by si měl být každý učitel vědom „příčin“ neukázněného chování svých žáků – provést jakousi „inventuru“ příčin nekázně, ve které rozliší faktory, jež má ve své moci zcela, částečně nebo vůbec. Teprve na základě takového přehledu pak zvolí postup, jak nekázni předcházet a jak ji napravovat.

Petty (2002, s. 90) mezi nejběžnější příčiny stálých kázeňských problémů řadí ty, které učitel může ve velké míře ovlivnit:

- nevhodná práce – učitel nedostatečně zaměstnává žáka, práce je příliš jednoduchá, nebo naopak příliš složitá, úkoly jsou nejasné, příliš dlouhé a žáci se začínají nudit,
- žáci zkoušejí učitele – experimentují a snaží se zjistit, co si mohou k učiteli dovolit,
- snaha upoutávat pozornost – některé žáky těší pozornost učitele a třídy i tehdy, když je negativní,
- učitel užívá své formální autority neúčinně – pokud učitel v situaci, kdy ho žáci „zkoušejí“, nereaguje vhodně nebo dostatečně přísně, může se potýkat s nerespektováním autority, s drzostmi a dokonce s otevřenými provokacemi.

Kyriacou (2005, s. 97) je názoru, že žáci se budou nevhodně chovat pouze tehdy, budou-li mít k tomu důvod. Jako hlavní příčiny nekázně uvádí tyto:

- nuda – pokud jsou učební činnosti dlouhé, nepodnětné, příliš snadné, nebo obtížné, začnou se žáci nudit,
- dlouhotrvající duševní námaha – žáci neustále při školní práci vynakládají trvalé duševní úsilí, a pokud je dlouhodobé, může být nepříjemné,
- neschopnost splnit zadaný úkol – úkol je buď obtížný, nebo není žákům jasné zadání,
- projevy sociálního chování – projevy sociálních vztahů (konflikty, prožívání společných zájmů) vstupují do hodiny, např. žáci vedou rozhovor, který začal o přestávce,

- nízká sebedůvěra žáka vzhledem ke školní práci – někteří žáci nevěří ve své síly uspět ve škole např. z důvodu strachu selhání,
- problémy v emoční oblasti – žáci mohou mít problémy v emoční oblasti, ty jim pak ztěžují plnění požadavků školního života a učebních nároků; jejich příčinou může být např. šikana,
- špatné postoje – pro některé žáky nepředstavují dobré výkony pozitivní hodnotu, a proto nevyvíjejí úsilí nebo se práci vyhýbají např. pozdními příchody,
- nepřítomnost negativních důsledků – pokud se žák chová nežádoucím způsobem, učitel musí zareagovat tak, aby žáka co nejrychleji zapojil do práce.

Je těžké s určitostí říci, které příčiny jsou hlavní, podstatné, které určit jako základní. Každé dítě je osobností, co na jedno dítě může působit pozitivně, na druhé už takový vliv mít nemusí a dalšímu může dokonce uškodit.

Bendl (2004, s. 29 – 36) za hlavní příčiny nekázně žáků ve škole považuje větší dávku vrozené agresivity u některých dětí, některé formy onemocnění či poruchy chování, jako jsou např. hyperaktivita, porucha pozornosti, nedostatky ve výživě dětí, nedostatečná výchova v rodině, životní prostředí, nekázeň ve společnosti, negativní vliv mediálního násilí, přetíženost dětí, skutečnost, že některým dětem déle trvá, než přivyknou školnímu režimu, nuda, předvádění se chlapců před děvčaty a naopak, boj žáků (zejména chlapců) o moc, vzájemné antipatie mezi žáky, popř. učiteli a žáky, nevábné školní prostředí, neuspokojivé hygienické podmínky včetně nedostatku příležitostí k pohybu o přestávkách, snaha některých žáků na sebe upozornit, málo učitelů – mužů na základních školách, „fyziologická neposlušnost“, „testování“ učitele, tj. žakovské pokusy s tím, co jim učitelé dovolí, kam až ve svém chování mohou zajít (u některých učitelů „uspějí“, a tak dochází k situaci, že jim učitelé „dovolují“ zlobit, školní neúspěšnost, nevyhovující atmosféra ve školách, chování některých učitelů.

Tyto uvedené příčiny nekázně jsou příčinami obecnými. Jsou to vlivy, které stojí v pozadí neukázněného chování žáků v našich školách. Příčin

nekázně je určitě celá řada a záleží na každém člověku, jak nechá na sebe působit jiné vlivy, zda se nechá ovlivnit, dokáže se ovládat či vyhodnotit situaci. Záleží také na učiteli, neboť pokud dojde k nekázní, musí učitel pátrat po příčinách, tzn., že bez znalosti příčin nekázně se nemůžeme dobrat jejího adekvátního řešení. Pokud se každý učitel a vychovatel bude dobře orientovat v příčinách nekázně, tedy ve vlivech, které mohou na kázeň působit, potom u něho stoupá naděje na výchovný úspěch.

Bendl (2004, s. 75) uvádí, že diagnostikování příčin školní nekázně má zásadní význam z hlediska preventivních opatření a řešení nekázně. Podle toho, s jakou příčinou, resp. s jakými příčinami spojujeme dané chování dítěte, volíme také kázeňské metody a prostředky.

Pokud bychom ovšem nesprávně určili příčiny neukázněného chování, mohly by se velmi snadno veškeré naše snahy minout účinkem, došlo by ke komplikování a zhoršení celé situace.

Čím je vlastně ona „příčina“? Bendl (2004, s. 76) tvrdí, že ve společenských vědách, ke kterým patří také pedagogika, je obtížné hovořit o konkrétních příčinách toho či onoho chování, neboť pojem příčina navozuje představu něčeho jednoznačného, jasného, nezpochybnitelného, trvalého či exaktního, něčeho, co navíc funguje všude, u všech a za všech okolností.

Rotterová (1973, s. 129) si sama si pokládá otázku, čím může být ovlivněn žák, který se různě chová.

„Žák, který nedává pozor, může být ovlivněn:

- organizací i obsahovou úrovní vyučování,
- vztahem k učiteli,
- vztahem ke spolužákům,
- mírou koncentrační schopnosti závislou jak na fyzickém, tak na psychickém stavu,
- nedostatkem přiměřené motivace aj.“

„Žák, který odmlouvá, je drzý, neposlušný, odmítá se podřídít, může být ovlivněn:

- atmosférou rodiny, a to buď: jejím napodobováním, nebo frustrací, kterou v něm vyvolává,
- atmosférou školy, kde je zvl. významný nedostatek organizace, řádu, taktu, porozumění,
- atmosférou společnosti, kde působí obsah komunikačních prostředků, způsob masového konzumu, nežádoucí vzory jednání atd.,
- zdravotním stavem, k němuž napomáhají předcházející příčiny, které mohou vést k předrážděnosti žáka a jeho nervové labilitě aj., ale také může být ovlivněn somaticko-hygienickými příčinami,
- interindividuálními vztahy, jak s ohledem na učitele, tak na spolužáky a naopak; někteří učitelé mívají své vlastní „rušitele“, zatímco ti jsou v hodinách jiných vyučujících „nenápadní“ nebo „hodní“, apod.“

„Žák, který nenesí domácí úlohy, neučí se, vyhýbá se práci, může být v tomto jednání ovlivňován;

- postavením školy a učitele ve společnosti,
- hodnocením vzdělání ve společnosti (v ekonomickém stejně jako v hodnotovém pořadí),
- osobními i zprostředkovanými zkušenostmi o možnostech „uplatnění se“,
- nedostatečnou nebo nevhodnou pracovní metodou a organizací práce učitele (chybí důslednost, kontrola, hodnocení, povzbuzení),
- nesprávnou mírou náročnosti (buď nízké požadavky, které žák pohrdlivě „přehlíží“ nebo naopak příliš vysoké požadavky, které nemůže zvládnout, a tak raději celý úkol „vzdává“),
- špatnou koordinací práce a požadavků učitelů, z nichž každý žádá pro „svůj“ předmět nejvíce času a nejvíce pozornosti od žáka, bez ohledu na konkrétní možnosti splnění všech požadavků,
- nedostatečnou úroveň žádaných návyků; žák nebyl „zvyklý“ soustavně pracovat, řídit si vlastní práci, samostatně rozhodovat o svých povinnostech s ohledem na volný čas, zábavu aj.,

- malou nebo žádnou uvědomělostí k potřebám vlastní osoby, třídního kolektivu, rodiny, společnosti, která je jedním ze znaků psychické i sociální nezralosti jedince,
- různou mírou frustrace, vyvolané rodinou nebo školou, která jedince nutí, aby „demonstroval“ svůj odmítavý postoj k daným normám atd.“

1.4 Mladší školní věk

Jako mladší školní období dítěte označujeme dobu od 6 – 7 let, kdy dítě vstupuje do školy, do 11 – 12 let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy (Langmeier, Krejčířová 2006).

Vstupem dítěte do školy nastává velká změna nejen v jeho způsobu života, ale i v sociálních vztazích. Dítěti začínají společenské povinnosti - školní povinnosti, na které si zvyká za výrazné pomoci učitelů, rodičů nebo i starších sourozenců. Škola dítěti přináší nové učební činnosti a na dítě jsou kladeny postupně se zvyšující požadavky.

Vývojem morálních postojů se zabýval švýcarský psycholog Jean Piaget. Zdůrazňoval, že ve vývoji morálky dítěte mají velký význam vztahy k ostatním lidem, nejprve k rodičům, později právě k vrstevníkům. Ve společné hře právě s vrstevníky se dítě učí respektování daných pravidel, neboť při jejich nedodržování mu hrozí ze hry vyloučení. Dítě se učí poznávat a respektovat rozdíly mezi lidmi, učí se komunikovat, dodržovat pravidla, ale i vyžadovat jejich dodržování. Toto jsou skutečnosti, které působí na morální vývoj člověka. Jejich vlivem dochází k utváření jeho osobnosti (Čáp; Mareš, 2001, s. 206).

L. Kohlberg vypracoval Koncepti vývoje morálního usuzování, v níž rozlišil tři hlavní stadia morálního vývoje. Pro každé období je typické chování a jednání dítěte, které odpovídá jeho úrovni. Hlavní stadia morálního vývoje dle Kohlberga jsou:

I. Předkonvenční úroveň

Dítě se chová bez ohledu na druhé, morální normu dodržuje pouze pod tlakem odměn a trestů

I. Konvenční úroveň

Dítě se přizpůsobilo tlaku společnosti a výchovy, řídí se konvencí, tím, co se od něj očekává

II. Postkonvenční úroveň

Řídí se svými vnitřními principy, které pochopil a převzal (Čáp; Mareš, 2001, s. 341)

Při adekvátním uspořádání vyučování a při příznivém emočním klimatu ve školní třídě se uspokojují potřeby dítěte. U dětí v tomto věku snadno vzniká zájem o něco nového, chtějí si povídat, sdílet své momentální dojmy s ostatními. Tomu všemu je nutné přizpůsobovat i výuku, žáky je třeba neustále motivovat, chválit, střídat činnosti, podporovat tak v nich zájem o učení a kázeň během výuky. V počátku školní docházky je pro děti obtížné soustředit pozornost po delší dobu na činnost požadovanou učitelem od třídy. Je právě na učiteli, aby dokázal dítě namotivovat, aby docházelo ke spolupráci. Učitelé mají povinnost vyučovat, dbát na kázeň celé třídy i na kázeň jednotlivce, hodnotit výkony. A právě v počátcích tohoto věkového období jsou učitelé pro děti velkou autoritou.

Ondráček (2003, s. 106) uvádí tyto podněty pro práci s žáky v mladším školním věku:

- V mladším školním věku nelze výuku zaměřovat výlučně na zprostředkování vědomostí a nácvik dovedností. Naopak, právě u dětí na začátku školní docházky je nutné se soustředit na to, aby si vytvořily základy otevřeného, aktivního a konstruktivního přístupu k sobě i okolnímu světu, tzn. na jejich výchovu.

- Výchovní úkol učitele spočívá v utváření takové výukové interakce, která žákům umožní naučit se efektivně zvládat nároky každodenního života. Jedná se zejména o následující dovednosti:
 - Komunikovat s lidmi okolo sebe.
 - Zacházet s emocemi vlastními i druhých lidí.
 - Být soběstačným a nezávislým jedincem.
 - Řešit efektivně, tzn. samostatně a v kooperaci s druhými lidmi problémy.
 - Ke splnění tohoto úkolu přispívá na jedné straně omezení těch postupů učitele, které posilují nežádoucí chování (zadávat úkoly/práci způsobem, který znesnadňuje jejich splnění, afektivně hodnotit žáky, používat tresty jako základ výchovného působení, zaujímat vůči žákovi postoj osobní nepřívětivě či zášti).
 - Na druhé straně je žádoucí posílit takové postupy učitele, které žáky motivují k žádoucímu chování (těšit se zjevně z kontaktu s žáky, být vůči nim pozorný, utvářet výuku zajímavě a zábavně, umožnit žákům vlastní rozhodování a odpovědnost).

Děti mladšího školního věku jsou většinou na úrovni konvenční morálky – dítě se chová podle zákazů rodičů a učitelů, očekává za to pochvalu a ta mu přináší uspokojení. Na život dětí mladšího školního věku má značný vliv televize, filmy, časopisy a knihy. Bohužel příliš často jsou agresivní, mnohdy vedou dítě k názoru, že agresivita je přirozenou součástí chování, že se obejde bez vážných následků. V tomto období jsou velmi důležitým momentem vztahy dospělých a dětí, jejich způsob komunikace, velikosti požadavků na dítě, způsoby jejich kladení a kontroly, volby výchovných prostředků a způsob reagování dítěte na ně.

2 Strategie řízení školní třídy

2.1 Řízení třídy

Řízení třídy zahrnuje nejen popis profesních dovedností učitele, ale i následných postupů a opatření, která jsou důležitá pro hladce a efektivně probíhající výuku, aby bylo žákům umožněno zabývat se učením. Respekt, disciplína a řád jsou podmínkou efektivní výuky, jsou součástí naplňování učitelské role, avšak nejsou cílem vyučování. Nesmíme zapomínat na prevenci, eliminaci rušivého chování, jednání a na negativní postoje žáků. V pedagogickém slovníku (J. Průcha, E. Walterová, J. Mareš 2008, s. 207) je řízení třídy definováno jako součást profesních činností učitele, která se realizuje při vyučování i mimo ně. Nejdůležitějším prostředkem řízení třídy je taková učitelova strategie, která vede k vytváření spolupráce žáků s učitelem, spolupráce mezi žáky navzájem a klimatu třídy usnadňujícímu učení. Řízení třídy je podle výzkumných poznatků nejobtížnější z učitelových činností, protože předpokládá nejen dovednost prezentovat učivo, ale především organizovat práci žáků přiměřeně k jejich možnostem a zároveň tak, aby byla posilována jejich motivace i dodržování kázně. Proto před realizací řízení třídy musí předcházet důkladné plánování a příprava v souladu se složením konkrétní třídy žáků a konkrétních podmínek vyučování. Termín řízení třídy se často používá alternativně s termínem řízení vyučování – pedagogická komunikace - vztah učitel - žák.

Učitel může pozornost žáků ovlivnit optimálním řízením třídy. To je nezbytné pro správné plnění vyučovacího procesu. Pedagog by měl být schopen zaměstnat své žáky po celou dobu probíhající výuky.

Cangelosi (1994, s. 30) uvádí, že hlavní vliv na délku času, který žáci stráví aktivně zapojeni do učebních činností, mají: cíle, které si učitel stanoví pro své žáky; to, jak naplánuje, připraví a povede učební činnosti; jak hodnotí výsledky žáků; jak uspořádá zařízení v učebně; způsob komunikace s žáky a jejich rodiči.

Téměř každý rok se setkáváme s jinou třídou, jinými žáky. Opatření, která v jedné třídě, v jednom školním roce fungovala, mohou jinde a jindy úplně selhat. Důležitou roli hraje věk dětí, složení třídy, na co jsou děti zvyklé od předcházejících učitelů. Proto je důležité, aby učitel měl bohatý repertoár nejen dovedností, ale i opatření, která může využít dle situací. Proto k managementu třídy patří osoba učitele, jeho dovednost a autorita. Zcela jisté je, že učitel a jeho kompetence ovlivňují jak řízení třídy, tak i velkou část kvality výuky. „Dobří“ učitelé mají lepší verbální dovednosti, mají bohatší repertoár odměn i trestů, ovládají více způsobů výuky a podle potřeby je využívají, při hodině mají méně prodlev, příležitostí k rušení, neboť lépe zvládají rutinní činnosti, dokáží rychleji přizpůsobit formu i obsah hodiny právě aktuálnímu rozpoložení třídy atd. Učitel je tím, kdo svým chováním, jednáním a celkovým přístupem ovlivňuje fungování nejen jednotlivých žáků, ale i celé třídy.

Ondráček (2003, s. 29) uvádí, že efektivita výchovně vzdělávací práce je přímo závislá na kvalitě vztahu mezi učitelem a žákem. Proto vyžaduje pedagogická práce nejen odbornost, ale i pozitivní postoj učitele k žákovi i k sobě samému. Efektivita ve výchově neznamena rychlost dosahování cílů, ale navození procesu vývojových změn a jejich stabilitu. Proto je ve výchově nezbytná i trpělivost a postup krok za krokem.

Ondráček (2003, s. 52) uvádí několik bodů vyjadřujících vnitřní stabilitu a sebejistotu učitele, kterými jsou: přistupovat k žákovi s respektem, komunikovat v osobní formě, opírat se o vlastní myšlenky, nebát se vyjadřovat své pocity, zajímat se o žáka, o jeho svět, požadovat od žáka odpovědnost za podíl na výuce, zaměřit se na to, co se žákovi daří, ne pouze hodnotit jeho chyby, vyžadovat, aby žák projevoval svůj vlastní názor.

Autoři Lang, Berberichová (1998, s. 47-49) uvádějí, že řízení třídy a organizační strategie vyžadují profesionální úsudek, plánování, zkušenost a přizpůsobivost. Důslednost, uspořádané a předvídatelné prostředí a spravedlivý přístup jsou samozřejmým základem pro jejich zavedení.

Mezi těmi nejdůležitějšími jsou:

- jasná definice cílů;
- předvídané plánování;
- znalost jednotlivých žáků a jejich potřeb;
- ovládnutí široké škály intervenčních strategií použitelných v případě problémů s chováním žáka nebo jeho učebních obtíží;
- důslednost;
- spravedlivost řízená moudrostí;
- přístup zaměřený spíše na předcházení problémům;
- učitelovo profesionální sebevědomí a sebedůvěra.

Kyriacou (1996, s. 20) uvádí, že učitel musí mít také určité pedagogické dovednosti, které by měly podporovat žákovu učení. Učitel musí mít poznatky týkající se kurikula, svého oboru, vyučovacích metod a prostředků. Měl by být schopen rozhodovat pedagogicky, a to jak v problémových situacích, tak ve věcech, které se týkají příprav na výuku. Všechny tyto dovednosti musí napomáhat k plnění výukových cílů. Základními pedagogickými schopnostmi, díky kterým se žáci lépe učí, jsou dle autora:

- plánování a příprava;
- realizace vyučovací jednotky;
- klima třídy;
- kázeň;
- hodnocení prospěchu;
- reflexe vlastní práce a evaluace.

Učitelova autorita je důležitá a nepostradatelná. Autorita učitele má velký vliv nejen na úroveň řízení činností ve třídě, ale i na účinnost učitelových přístupů k nekázní žáků.

Petty (2002, s. 76) říká, že na začátku by měl učitel dosáhnout moci na základě své učitelské role. Musí žákům dát na srozuměnou, že jeho autorita je legitimní a také nezbytná. Musí svoji autoritu umět sebejistě uplatňovat. Důležité je, aby se snažil působit sebevědomě a klidně, aby vzbudil dojem,

že on je pánem situace. Formální autoritu si učitel může udržovat i neverbálně (stát rovně – správné držení těla, dívat se žákům přímo do očí, dávat dané pokyny s jistotou a sebevědomým tónem hlasu). Pokud žák neudělá, oč jej učitel požádal, je nezbytné, aby učitel byl důrazný a vyrovnaný, stál si za tím, co řekl, tedy dodržováním zásad.

Jsou žáci, kteří pokřikují, ruší tím ostatní, a jsou tací žáci, kteří jsou myšlenkami jinde. Nerušivé nespolupracující chování bychom též neměli přehlížet. Žáci nesledující učební činnost se co nejdříve začnou nudit a budou vyrušovat během vyučování. Obojí je tedy špatně a je třeba tomu věnovat pozornost. Cangelosi (1994, s. 230) uvádí, že úspěšnost řešení, které učitel použije v případě jakéhokoli problému s nespolupracujícím chováním, je závislá na porozumění žákům, zvláštnostem situace a sobě samému.

Obecně bychom mohli ale říci, že rušivé chování žáka je tehdy, pokud ostatním žákům brání věnovat se žádoucí činnosti, strhává pozornost na svoji stranu. Je mnoho učitelů, kteří se obávají právě rušivého chování žáků. Učitel se ale musí s rušivým chováním vypořádat.

Ondráček (2003, s. 37) uvádí, že uplatnění poznatků individuální psychologie v konfrontaci s žákem, který se chová rušivě, spočívá v následujících krocích:

Rozpoznat finalitu žákova chování v kontextu dané situace.

Dát mu najevo (ale nezesměšnit jej!), že:

- jeho (jemu samotnému mnohdy nejasný) cíl byl rozpoznán,
- ho učitel neodsuzuje za to, že se pokouší tohoto cíle dosáhnout,
- další snaha o dosažení tohoto cíle je zbytečná, protože učitel nebere rušivé chování osobně a bude se dál věnovat výuce.

Bez nucení a přemáhání mu zprostředkovat pocit, že je důležitý jako člověk a člen třídy, a ne jako „zlobivec“.

Cangelosi (1994, s. 25) říká, že pokud však nebude také účinně řešit nerušivé nespolupracující chování, potom: 1. činnosti v přechodových časech

budou zdlouhavé a budou ubírat část vymezeného času; 2. žáci, kteří se nezapojují do učební činnosti, nebudou schopni dosáhnout učebních cílů; 3. nerušivé nespolupracující chování se pravděpodobně vystupňuje v chování rušivé.

Rušivá chování (mluvení, předvádění se, nezdvořilost, bezohlednost, neuklizení si po sobě, vandalismus, násilné chování vůči žákům, ale i učitelům) porušují práva ostatních žáků, kteří se chtějí učit.

2.2 Vztahy mezi žáky ve školní třídě

Každý žák je jiný, je jedinečnou osobností. Co jednoho žáka namotivuje ke spolupráci, druhého již nemusí. Někoho zase odradíme od nespolupracujícího chování, druhého to může k tomuto chování povzbudit.

Cangelosi (1994, s. 26) uvádí malou část proměnných faktorů, v nichž můžeme očekávat rozdíly u svých žáků.

- Zájem o učení.
- Sebedůvěra.
- Vnímání toho, co je důležité.
- Postoj vůči škole.
- Rozumové schopnosti.
- Předchozí výsledky.
- Zkušenosti, na nichž můžete stavět.
- Rodinný a společenský život.
- Užívání drog.
- Specifické potřeby.

V každé třídě vznikají mezi žáky určité vztahy, které plynou nejen ze společných zálib, ale z povahy nebo také mohou být ovlivněny výsledky ve škole. Spolupráce žáků ve třídě je nemyslitelná bez rozvoje komunikace. Překážky rozvoje komunikace následně brání i rozvoji skupinové práce žáků. Spolupráce vyžaduje soustavné a cílevědomé nacvičování a následnou

pochvalu pro skupinu, tým. Obzvláště u žáků na prvním stupni hraje důležitou roli učitel, jeho názory na jednotlivé žáky i to, zda je chváli či naopak. Tento názor sdílejí i ostatní děti a on se stává buď uznávaným, nebo bohužel naopak. Proto je pedagog nejen mluvním vzorem pro dítě, ale může žáky motivovat k lepším výsledkům při učení, v chování během výuky i mimo ni, je žákovi oporou v začlenění se do kolektivu. Hrabal (1988, s. 35) uvádí, že motivace žáků je jedním z nejobtížnějších úkolů, s nímž se potýká každý učitel více nebo méně úspěšně. Motivovat žáky totiž neznamena „pouze“ zajímavě umět přiblížit učivo. Motivace prolíná celou vyučovací hodinou a učitel ji ovlivňuje jak výběrem učiva, tak způsobem jeho předkládání, organizací vyučování, vlastní interakcí se žáky ve vyučování a v neposlední míře jejich hodnocením.

2.3 Kázeň ve třídě ve vztahu k osobnosti učitele

Kázeň ve třídě závisí na osobnosti učitele, na jeho komunikaci s žáky, na jeho organizaci výuky, na stanovených pravidlech, která jsou platná pro celou třídu, a hlavně na jeho dovednostech zvládnutí obtížných situací. Pokud se učiteli toto povede, neměl by mít ve třídě s kázní žádné větší potíže.

Kyriacou (1996, s. 103 – 105) se zaměřuje na tyto strategie, které nám jako učitelům umožňují předcházet nežádoucímu chování:

- Sledování všech žáků ve třídě
- Procházení přes celou učebnu
- Užívání kontaktu očí
- Zaměřování otázek na jednotlivce
- Využívání fyzické blízkosti
- Pomáhání pomalejším žákům s prací
- Změna činnosti nebo tempa práce podle potřeb dětí
- Všimání si nežádoucího chování a reakce na ně
- Všimání si projevů neúcty a jejich řešení
- Přesazování vyrušujících žáků

Učitelé předcházejí nekázní jak vhodnou motivací žáků při výuce, tak také zábavnými formami výuky. Být dobrým vzorem je nepochybně velmi důležité. Učitel by měl žáky pochválit za vhodné a dobré chování, měl by také ale poukázat na nekázeň v okolí, což je určitě důležitý prostředek při předcházení nekázně žáků nejen na prvním stupni základní školy. Každý učitel by měl mít svoji vyučovací hodinu pečlivě naplánovanou. Informace musí být přiměřené věku žáků, aby došlo ke snadnému zapamatování probíraného učiva. Učitel vede žáky ke komunikaci, k aktivitě, důležité je umět klást otázky, na které žáci odpovídají jinak než ano – ne, otázky, které nutí žáky k hlubšímu zamyšlení. Úspěšnost učitelovy práce závisí také na tom, jak dobře zná své žáky. K fungování třídy je nezbytné uspokojení individuálních potřeb jednotlivce.

Čáp, Mareš (2001, s. 368) uvádějí, jaké možnosti má učitel k poznávání žáků, je-li s dětmi v každodenním styku po dobu celého roku, někdy i několik let, není tedy omezen na jednorázová vyšetření.

Učitel má příležitost zejména:

- sledovat činnosti, výkony a chování žáků v přirozených podmínkách;
- sledovat emoční projevy žáků ve vztahu k činnostem, výkonům, úspěchům a nezdarům;
- sledovat sociální komunikaci a interakci žáků, jejich sociální role a vztahy, včetně projevů jejich názorů a emocí s tím spojených;
- pozorovat projevy téhož žáka v různých situacích a podmínkách – při výkladu učitele a při písemné práci, při řešení úlohy ve skupině, o přestávce, cestou do školy, na exkurzi či výletě, při únavě nebo začínající nemoci, po úspěchu i nezdaru, po konfliktu se spolužáky či učitelem atd.;
- komunikovat se žákem a sledovat jeho projevy, vést rozhovor se žákem, jeho rodiči, spolužáky atd., srovnávat pohledy různých osob na stejnou skutečnost;
- doplňovat svá poznání žáka údaji z vyšetření psychologa, lékaře, sociálního pracovníka aj.

Učitelé bezpochyby patří k velmi významným osobám v životě a vývoji dítěte. Učitel může na dítě působit příznivě, ale i naopak. Působí na dítě svým záměrným výchovným působením, komunikací, vztahem k dětem, působí na žáky celou svou osobností. Učitel žáky nejen vzdělává, ale také vychovává. Žáci, kteří přicházejí do prvních tříd, mají různé návyky, způsoby chování a na učiteli je, aby je dobře poznal a snažil se co nejučinněji ovlivňovat jejich další pozitivní vývoj. Učitel rozvíjí nejen žákovy znalosti, dovednosti, schopnosti, ale i jeho charakterové vlastnosti a chování.

Čáp, Mareš (2001, s. 264-265) udávají, co se od učitele očekává, že bude žáky:

- vzdělávat, zprostředkovávat jim vědomosti, dovednosti, způsoby myšlení a činnosti určitého vědního, technického, popřípadě uměleckého oboru, podle učitelovy aprobační;
- vychovávat, rozvíjet jejich zájmy a postoje, schopnosti, charakter, a to na podkladě soustavného poznání žáků, jejich typologických i individuálních rozdílů.

Pokud se ohlédneme zpět do doby středověku, zjistíme, že v tehdejších školách byla komunikace záležitostí učitele, žák neměl prostor k vyjádření svých názorů, nediskutoval o nich s ostatními, ale z paměti se naučil, co se od něj vyžadovalo.

Zásluhou J. A. Komenského došlo k výrazné změně pojetí výuky. Středem pozornosti není učivo a učitel, ale důraz je kladen na žáka, na rozvoj žákovy osobnosti.

Podle Kaspera a Kasperové (2006, s. 5) však Komenský představuje ještě v jednom velmi důležitém ohledu přelom v pedagogickém uvažování, a to když výchovu chápe jako nápravu lidstva, jako vyvedení člověka z bloudění, jako nalezení pravdy a řádu. Nápravné snahy Komenského vyústily na sklonku jeho života v monumentální dílo *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, jež představovalo cíl jeho celoživotního snažení. Nápravu společnosti (*emendatio rerum humanarum*) skrze výchovu a vzdělání promýšlí Komenský

již ve svých raných dílech, zejména pak ale ve svých knihách pansofických (vševědných), v nichž vytváří systém vedení člověka k všeobecnému světlu, dobru a k Bohu.

2.4 Vyučovací styly učitele

Definice vyučovacího stylu dle pedagogického slovníku zní: „*Vyučovací styl je svébytný postup, jímž učitel vyučuje, soubor činností, které učitel jako jedinec uplatňuje ve vyučování. Učitel používá vyučovací styl ve většině situací pedagogického typu, pravděpodobně nezávisle na tématu, na třídě apod. Vyučovací styl vzniká z učitelových předpokladů pro pedagogickou činnost, rozvíjí se spolupůsobením vnějších a vnitřních faktorů. Vede k výsledkům určitého typu, ale zabraňuje dosažení výsledků jiných. Je relativně stabilní, obtížně se mění*“ (Průcha, Mareš, Walterová, 2008, s. 287 - 288).

Fenstermacher, Soltis (2008, s. 63-64) uvádí, že naučit se, jak dobře vyučovat, do značné míry závisí na způsobech vystupování učitele. Existují jisté morální a duševní vlastnosti, které jsou velmi důležité pro dobré vyučování. Mezi ně patří schopnost aktivně naslouchat, být čestný a poctivý, být skeptický k tvrzením, která nejsou podložena důkazy, projevovat respekt k rozdílům mezi lidmi, poskytovat kritiku takovým způsobem, aby nepodrážela iniciativu a aktivitu, aby žákovi pomáhala a neodrazovala ho od dalších (i neúspěšných) pokusů.

Výchovný styl můžeme posuzovat dle učitelových didaktických metod, jak vnímá jednotlivého žáka, jak chápe výchovné vzdělávací cíle. Důležitý je i vztah učitel – žák. Velmi záleží na tom, jaký vyučovací styl pedagog preferuje a také uplatňuje. Tím ovlivňuje i kázeň, hranice, co si žák může dovolit k vyučujícímu, ale i k ostatním spolužákům. Každý učitel, který nastoupí do školy, do nové třídy, musí co nejdříve načerpat informace o tom, jak se zde většinou postupuje při řešení kázeňských problémů, jaká jsou výchovná opáření. Lepší je začít v nové třídě přísněji a odtažitěji s následným poznáváním, sblížováním a výjimkou v uvolnění způsobu řízení. Opačný

způsob není vhodný, stojí určitě více námahy a nerespektování učitele. Když učitel ztratí nějakým způsobem kontrolu nad třídou, určitě je těžké získat ji zpět. Pokud učitel špatně vede svoji třídu, snižuje tím nejen soustředění žáků v dané třídě, ale i kvalitu výuky.

Důležité jsou vhodné a účinné způsoby výuky učitele. Učitel musí mít cíl, který sleduje svým vyučováním, určitým způsobem přistupuje ke své práci.

Fenstermacher, Soltis (2008, s. 17 – 18) jmenují tři vyučovací styly, kdy každý z nich nabízí způsob, co by měl učitel dělat, ale i nad čím se zamyslet se a o čem pouvažovat.

V exekutivním stylu je učitel vnímán jako manažer složitých výukových procesů. Je zodpovědný za to, že prostřednictvím nejlepších dovedností a postupů zajistí, aby žáci dosahovali dobrých výsledků. Pro tento styl jsou velmi důležité propracované učební materiály a ověřené vyučovací metody. Poskytují učiteli nástroje pro efektivní řízení třídy a pro podporu učení žáků.

Facilitační styl přikládá velkou váhu tomu, co si žák přináší do školy. Klade důraz na využití dosavadních žákovských zkušeností. Učitel-facilitátor je empatická osoba, která pomáhá žákům rozvíjet jejich osobnost a dosahovat vysoké úrovně sebeaktualizace a sebe porozumění.

Liberální styl vidí učitele jako osobnost, která osvobozuje mysl žáků, zasvěcuje je do různých způsobů lidského poznání a pomáhá jim stát se vyváženými, erudovanými a morálně hodnotnými lidskými bytostmi.

Přesto hlavním cílem zůstává pomáhat dětem, aby z nich vyrostly nejen moudré, ale i kompetentní a citlivé dospělé osoby.

Pokud tyto styly přenesu do praxe, v exekutivním vyučovacím stylu hrají důležitou roli vyučovací metody. Učitel využívá metod, aby se dostalo žákovi nějakých znalostí. Patří sem metody jako řízení času ve výuce, orientace žáka v daném učivu, zpětná vazba, povzbuzování a možnost dostatečného času pro odpověď. Učitel má tedy podrobně zpracovanou přípravu na vyučovací hodinu podle vzdělávacího programu, učivo je rozpracováno v učebnicích a pracovních sešitech, využíváno je i dalších učebních pomůcek. Následně

zjišťuje výsledky žáků, neboť znalosti jsou pro tento styl také důležité, ale vyučovací metodám je přesto věnována větší pozornost. Dobré zvládnutí učiva je zde hlavním cílem vzdělávání.

Facilitační vyučovací styl klade důraz na osobnost žáka, pro učitele - facilitátora není učivo cílem samo o sobě, slouží jako prostředek rozvoje žáků. Dítě si do školy přináší určité znalosti a učitel je propojuje s novými.

Liberální vyučovací styl se snaží naplňovat určité cíle, jsou pro ně dominantní vzdělávací cíle a znalost učiva, kdežto metody, potřeby žáků a spojitost učitel - žák hrají vedlejší roli. Mimořádný význam zde má ušlechtilost a kompetentnost osoby, povzbuzování žáka, aby shromažďoval moudrosti, rozvíjel poznání, měl smysl pro krásu.

Fenstermacher, Soltis (2008, s. 90) uvádějí, že považují za nejlepší, aby učitel přijal jeden styl jako obecně preferovaný. Ale je také rozumné a správné, aby učitel dotvořil tento styl rysy, které jsou charakteristické pro jeho osobnost. Zároveň ale také dodává, že můžeme preferovat jeden styl, ale konkrétní situace může vyžadovat, aby byl potlačen a do popředí nastoupil jiný. Zběhlost ve všech třech stylech vyučování učitele připravuje na kvalitní fungování v různých školních podmínkách, s žáky různého věku a různého temperamentu, s různými potřebami a zájmy. Dle mého záleží na situaci, v níž se v danou chvíli nacházím, a na mé schopnosti použít takový styl, který odpovídá právě dané situaci. A potom lze hovořit o „dobrém“ učiteli.

Kohoutek (2002) uvádí na základě vyučovacího stylu tuto typologii:

- Styl autoritativní (autokratický, dominantní)
- Styl liberální (nezasahující)
- Styl demokratický (integrační, sociálně integrační)

Styl autoritativní je typický neustálým vedením a kontrolou žáka, žákova samostatnost, iniciativa a tvořivost je znemožněna, děti jsou v podřízené pozici. Učitel přesně plánuje a určuje činnost žáků, vychovává příkazy a zákazy. Třída vedená autoritativním učitelem obvykle vykazuje výborné výsledky. Atmosféra

při výuce je však napjatá, učitel vyvolává v dětech strach, a proto mají žáci vůči jeho osobě nepřátelský postoj.

Styl liberální je protipólem autoritativního stylu. Učitel se neúčastní skupinových aktivit, nevede žáky, zřídka je kontroluje a spolupráce s nimi je též malá. Žáci nejsou pod tlakem učitelových požadavků, mají volnost v rozhodování, informace či rady se jim dostane pouze na vyžádání. Žáci vedeni liberálním učitelem zpravidla nevykazují takové výsledky, jakých by mohli dosáhnout.

Styl demokratický charakterizuje uvolněná atmosféra při vyučování, žáci jsou vedeni učitelem, ale přesto mají dostatek svobody a prostoru pro vyjadřování vlastního názoru. Demokratický učitel dává méně příkazů, pro žáky má maximální porozumění, respektuje jejich potřeby, požadavky, přání, podporuje tvořivost a samostatnost při práci. Demokratický styl klade důraz na dobré interpersonální vztahy, lepší spolupráci. Je vytvořeno pozitivní klima ve třídě, lépe se spolupracuje.

3 Strategie řešení nekázně

3.1 Prevence nekázně

Každý pedagog se při své práci setká s nekázní ve třídě. Nutné je zachovat klid, řešit situaci s nadhledem a rozvahou. Pedagog si nejprve pomáhá vlastními silami, kdy důležitou roli hraje nejen jeho osobnost, autorita, temperament, ale určitě i délka jeho praxe, zkušenosti.

Kusák a Dařílek (2002, s. 176) uvádějí, že učitel by se měl zaměřit na tři základní okruhy výchovného působení:

1. Posilování žádoucího chování i jednání žáka – jeho postoje, zájmy, prožitky apod.
2. Tlumení nežádoucích projevů žáka.
3. Navozování nových vzorů chování a jednání žáka.

Jsou pedagogové, kteří již při malém projevu nekázně ve třídě znejistí, stávají se nervózními. Tohoto znejistění okamžitě využijí žáci k dalšímu provokování, ukazování se před ostatními spolužáky. Nejenže dojde k rozvrácení celé hodiny, ale také se ztrácí autorita učitele. Jiní pedagogové se při nekázni při vyučování rozzlobí, křičí, bez přemýšlení dávají tresty. Ti si svoji autoritu získávají strachem, zastrašováním. Na žáky křik působí tak, že ztrácejí chuť k další práci, bojí se, atmosféra ve třídě je samý stres. Učitelé by ale měli pro žáky vytvářet příznivou atmosféru, při které se žákům i učitelům lépe pracuje.

Petty (2002, s. 81) uvádí, že pro udržení kázně ve třídě je nutné vytvořit pracovní atmosféru s těmito podmínkami:

- efektivní hodiny, které jsou založené na dobře koncipovaném učebním plánu,
- dobré organizační schopnosti,
- dobré vztahy mezi učitelem a žákem,

- kázeň (kázně nelze téměř dosáhnout, pokud nejsou splněny první tři uvedené podmínky).

Tím nejlepším typem pedagogů jsou ti, kteří nekázeň ve třídě během vyučování řeší v klidu, bez rozčilování, křiku. Vědí, že k problémům nekázně ve třídě je třeba se postavit přímo, čelem a začít s včasným a efektivním řešením. Učitel by měl být důsledný a měl by všem měřit stejným metrem. Proto by na školách měli být takoví učitelé, jejichž schopnosti, vlastnosti, dovednosti budou ku prospěchu navození a udržení.

Bendl (2005, s. 244-245) uvádí, jaké by měly být charakteristiky učitele napomáhající ukázněnosti žáků:

- Přísnost (důslednost).
- Láska (učitel má děti rád).
- Zajímavá výuka (efektivní hodiny, zajímavý obsah, poutavý výklad, adekvátní a pestré učební metody).
- Sebevědomé vystupování.
- Humor (učitel se dovede společně s žáky zasmát, umí si dělat legraci i sám ze sebe, je vtipný a je s ním legrace).
- Spravedlivost (učitel nikomu nenadržuje, nikoho neprotěžuje).
- Dobrá organizace výuky (učitel je dobrým „manažerem třídy“, volí adekvátní organizační formy, přechodové časy snižuje na minimum, zaměstnává žáky a udržuje tempo výuky).
- Asertivní chování.
- Učitel je příkladem slušného chování (prostřednictvím vlastního chování ukazuje, že je možno se chovat slušně, vstřícně, kultivovaně, mravně a ukázněně).
- Užívání ukazujících symbolů (společenský oděv, upravenost).

S učitelovými charakteristikami úzce souvisí způsob či styl výchovy, který též vede k prevenci nekázně. Bendl (2005, s. 245-246) uvádí tyto způsoby výchovy:

- Autoritativní (nikoli autoritářský) způsob výchovy s integračními prvky (obecnou charakteristikou tohoto stylu jsou kladné emoce a silné řízení ze strany učitele směrem k žákům).
- Projevování důvěry žákům (učitelé projevují k žákům vstřícnost, sdělují jim vysoké požadavky na chování a zároveň jim dávají najevo své přesvědčení, že se dokáží chovat slušně, že ukázněnost je v jejich silách; učitelé žáky předem „neodepisují“, a to včetně dětí výrazně problémových).

Učitelé i žáci by měli podobně vnímat a shodovat se v krocích, které vedou k slušnému chování během výuky.

Bendl (2001, s. 222) uvádí, že v mnohých návrzích či opatřeních se učitelé a žáci shodují v laskavém (citlivějším) přístupu učitele k žákům, přísnosti (důslednosti) učitelů, více mužů-učitelů ve škole, více mladých učitelů a méně důchodců, autoritě učitele, zaměstnat všechny žáky při výuce, přitažlivé výuce, nabídce mimoškolních aktivit ze strany školy, rozšíření škály kázeňských prostředků (někteří učitelé i žáci včetně tělesného trestu), menším počtu žáků ve třídě, větším důrazu na vykonávání dozorů, lepší komunikaci (vzájemné porozumění) mezi učiteli a žáky, možnosti přeřazení a vyloučení žáka ze školy, lepším prostředím školy, v nabídce širší škály odměn a pochval než trestů. U přísného učitele mají žáci zpětnou vazbu a také pocit větší jistoty a bezpečí ve třídě.

Pro prevenci nekázně je nutný jednotný postup školy a uplatňování tzv. celoškolské politiky kázně, která je spojena s pravidly tvořenými samotnými žáky. Pravidla kázně, která si žáci vytvoří, by se měla velice důsledně a bez výjimky dodržovat, v případě porušení trestat. Žák však musí vědět, za co a proč je potrestán.

Cangelosi (1994, s. 212) uvádí, že čím lépe porozumíme sobě a svým žákům, tím účinněji, s větší rozhodností, citlivostí a pružností budeme schopni reagovat na nespolupracující chování. Učitelé by měli jednat shodně, mezi učiteli by ve škole nemělo panovat žádné napětí. Při řešení kázeňských

problémů by měli dbát na stejnou kázeňskou strategii, měli by se umět na sebe kdykoli obracet a vzájemně se podporovat. Žáci jednotu názorů a chování učitelů vidí. Nesmí chybět ani jasné požadavky na kázeň, které se snaží všichni stejně dodržovat. Kalous; Obst (2002, s. 400) uvádějí, že v dobrých školách všichni učitelé mají podobné, jasné, rozumné a srozumitelné požadavky na kázeň žáků a systematicky je prosazují. Posilují žádoucí chování a vytvářejí podmínky pro otevřenou komunikaci. Teprve potom lze dosáhnout pozitivních výsledků v celkové ukázněnosti žáků i během výuky. Učitel si samozřejmě během své praxe může vymyslet i vlastní postupy, které budou dobře fungovat a jimiž dokáže předcházet nekázi během vyučovacího procesu. Stále ale stojí v popředí respekt a vzájemná úcta. Bendl (2004, s. 243) uvádí, že ideální školní kázeň vychází z respektu a vzájemné úcty mezi účastníky školního života. Pokud kázeň není pociťována jako zátěž, potom můžeme hovořit o ideálním stavu.

3.2 Empirické zkušenosti učitele

Tato slova bychom mohli označit jako učitelské „finty“, staré „figle“, kde se osvědčují ony učitelské zkušenosti, vynalézavost, nápady. Bendl (2004, s. 162-166) tyto učitelské triky, skupinu kázeňských prostředků člení na dvě podskupiny, a to strategie pro předcházení nežádoucímu chování žáků a specifické učitelské triky.

A) Strategie pro předcházení nežádoucímu chování

- Poklesnutí hlasem.
- Procházení třídou.
- Využívání proxemiky, tj. např. přiblížení se k neukázněnému žákovi, položení ruky na jeho rameno či lavici, zbytek třídy není rušen.
- Využívání očního kontaktu.
- Kladení otázek celé třídě.
- Přesazování žáků.
- Oslovování žáků křestními jmény.

- Používání slůvek „prosím“ a „děkuji“ ve vztahu k žákům.
- Projevování zájmu o názory, potřeby a pocity žáků.
- Zastavení každé nežádoucí situace ve třídě hned v jejím počátku.

B) Specifické učitelské triky

- Získání problémových žáků na svou stranu.
- „Škvaření žáka ve vlastní šťávě“ – dlouhý pohled do očí a otázka: „Tak, co mi k tomu povíš? Čekám...“
- Umístění boxovacího pytle ve třídě nebo na chodbě.
- Založení školního časopisu – děti nemají čas na neplech.
- Tajemný učitelův zápis na zvláštní papír po žakově přestupku.
- Vykání žákům jako projev úcty a uznání jejich dospělosti.
- Nemrkání.
- Odstranění předmětu sporu.
- Projev očekávání – žák ví, co od něj očekáváme.
- Substitute – nevhodné podněty nahradíme vhodnějšími.
- Metody vzryvu – výbuch, šok, překvapení.
- Soutěž.
- Navržení řešení nekázně samotným žákem.
- Užívání ukázkujících symbolů – učitel v obleku dává najevo, že škola je vážná a sváteční věc.
- Kdo zlobí, má za úkol udělat ostatním něčím radost.
- Neukázněný žák tráví každou přestávku s učitelem.
- Bodový systém.
- Bombardování neukázněných žáků častými dotazy k výuce.
- Sdělení žákům, že se neustále opakují.

Učitel musí umět na neočekávané situace zareagovat. Ukázněná třída není samozřejmostí. Zjednat si kázeň a udržet si ji stojí hodně sil a patří to k nejnáročnějším činnostem učitele. Ani ti nejlepší učitelé nemívají stále uspokojivé výsledky, proto výchovný nezdar nemusí hned znamenat, že učitel je špatný. Na kázeň žáků se musí hledět komplexně. Každý žák vyžaduje hodně velkou péči, porozumění, individuální přístup.

Bendl (2004, s. 45) uvádí šest kázeňských prostředků, které mohou učitelům pomoci v jejich práci:

- Zvyšování sebevědomí žáků;
- Pěstování důvěry a spolupráce mezi žáky;
- Rozvíjení pozornosti, soustředěnosti a sebeovládání žáků;
- Charakteristiky učitele;
- Učitelův výchovný styl;
- Tzv. náhodné situace.

3.3 Pravidla a postupy, výchovná opatření, kázeňské zásady a strategie učitele

Prvořadým úkolem učitele na začátku školního roku je vytvořit společně s žáky pravidla a postupy soužití a fungování ve třídě. Pravidla stanovují, co žáci mají a nemají dělat, jak se chovat při vyučování i o přestávkách. Postupy určují způsoby, jak provádět konkrétní úkoly a činnosti. Důležité je, aby si děti pravidla vytvářely samy, odsouhlasily si je. Pravidla by měla odpovídat vyspělosti dětí i jejich dosavadním zkušenostem. O postupech se učitel s dětmi nemusí radit, stanovuje je sám. Pravidla nesmějí být v rozporu se školním řádem, nemá jich být mnoho, nemají být obecná, ale konkrétní, pokud možno pozitivně formulovaná. Pravidla, která jsou osvojena a důsledně plněna, můžeme nahrazovat jinými, potřebnějšími. Učitel by měl trávit co nejvíce času s žáky i o přestávkách, což je na prvním stupni snadno proveditelné. Pokud toto vše budeme dodržovat, odrazí se nám naše úsilí i během výuky, kdy bude kázeň zachována. Cangelosi (1994, s. 122) uvádí, že dobře vytvořené, účinné postupy jsou nutným předpokladem pro hladký průběh výuky ve třídě.

Obecná zásada výchovného opatření je taková, že se má použít zásah nejmenší intenzity a docílit jím požadovaného účinku. Pokud učitel hned použije silnějšího prostředku, např. křičí, uděluje tresty, potom v případě

závažnějšího přestupku nemá možnost zesílení. Děti si postupně zvyknou a výsledkem je, že na dnešní děti už nic neplatí.

Petty (1996) má ve svém seznamu mj. tato dílčí doporučení:

- Podívejte se na žáka.
- Hledte mu chvíli do očí.
- Jděte směrem k žákovi a nespouštějte ho přitom z očí.
- Zůstaňte v blízkosti žáka.
- Když hledíte na žáka, zavřte hlavou nebo se zamračte.
- Při těchto technikách učitel nemusí přerušovat svůj výklad.

Když žák odpovídá bez přihlášení, vykřikuje a učitel jeho odpověď ignoruje, žák si uvědomí, že jeho čin nebyl správný.

Pokud tedy dojde k nevhodnému chování, učitel může žáka:

- Ignorovat.
- Použít neverbální signály, dotknout se ho.
- Vyvolat žáka.
- Použít humor, ne však ironii či výsměch.
- Použít popis nevhodného chování a efektu na ostatní žáky i učitele.
- Poskytnout volbu.
- Verbálně pokárat.

Je možné odebrat žákovi výhody, přesadit ho, nechat ho po dohodě s rodiči po škole, sdělit rodičům žákovo nevhodné chování, poslat žáka k řediteli.

Motivace žáka představuje velmi podstatnou složku prevence problémů. Pro řízení třídy, pro prevenci organizačních a kázeňských problémů ve třídě je důležité, aby učitel kvalitně naplánoval vyučovací hodinu.

Dobře rozčleněná třída a čas jednotlivých aktivit při vyučování vede k produktivnímu učebnímu prostředí. Důsledkem je i to, že se žáci budou efektivně učit, ve třídě nebude chaos, prostoje, učitel nemusí stále něco řešit, děti budou ukázněné.

Svou roli hraje také prostorové uspořádání třídy, rozesazení jednotlivých žáků, problémového žáka „zlobila“ posadit do první lavice. Poměrně účinný výchovný prostředek je pohyb učitele po třídě, tedy fyzická blízkost.

Učitelé by se měli vyhnout ponižujícímu a hrubému kárání, výhrůzkám, vynuceným omluvám, sarkastickým poznámkám, zhoršování známek, psaní jako trestu, kdy se např. mnohonásobně opakuje jedna věta, práci nebo tělesnému cvičení, tělesným trestům.

Kvalitní učitel, dobré vybavení učebnicemi a pomůckami vůbec, spolupráce s rodiči, dobré klima školy a třídy, zvládnuté řízení třídy vede ke zvyšování efektivity vzdělávací činnosti ve škole.

S. Bendl (2004, s. 220 – 235) uvádí seznam kázeňských zásad, které by měly učitelům pomáhat se zvládnutím nekázně ve škole, ve třídě. Tyto zásady se navzájem prolínají a navazují na sebe.

Zásada vědeckosti – budování kázně a mravní výchovy má být postaveno na vědeckých základech, tj. založeno na poznatcích věd, které se vztahují k problematice výchovy (pedagogika, psychologie, sociologie, biologie).

Zásada kázeňského optimismu – optimistické přistupování k žákům, a to ve smyslu možnosti výchovy ke kázni – „zlatý střed“, tak ve smyslu důvěry v žáka.

Zásada kázeňské cílevědomosti – je nutné mít jasnou představu o podobě kázně, ke které chceme žáky vést, respektování této zásady napomáhá přesnému zaměření výchovy na určitý cíl.

Zásada srozumitelnosti – kázeňské, resp. výchovné prostředky by měly být žákům srozumitelné, dítě by mělo vědět, za co je trestáno a proč je trestáno, za co je odměněno a proč, jak se má ve škole chovat a k jaké kázni směřuje. Zásada upřímnosti – učitelé by ve svém chování k žákům měli být upřímní. Zásada jednotného přístupu – zdůrazňuje jednotnost učitelů (rodičů) ve vztahu ke kázni, která se projevuje jak jednotlivými požadavky na chování žáků, tak uplatňováním dohodnutého rámce kázeňských prostředků.

Zásada přiměřenosti (individuálního přístupu) – týká se přiměřenosti z hlediska věku a přiměřenosti vzhledem k individuálním zvláštnostem žáka. U mladších dětí budeme např. více využívat metody příkladu než metody vysvětlování a rozumového přesvědčování, učitel dobře zná své žáky.

Zásada umírněnosti v používání kázeňských prostředků – učitel by měl být v používání kázeňských opatření umírněný, ať jde o odměny a pochvaly, nebo naopak tresty.

Zásada spravedlivosti – reakce učitele na individuální posun žákova chování, zlepšení i zhoršení žáka v oblasti dodržování kázně.

Zásada postupnosti (výchovné kontinuity) – k přechodu od jedné kázeňské metody ke druhé, resp. od jednoho pojetí (přístupu) kázně k druhému nemá docházet náhle, nýbrž postupně.

Zásada soustavnosti (nepřetržitosti) – pedagogové by měli s kázní pracovat průběžně, nepřetržitě, soustavně, a ne pouze tehdy, když je to náhodou napadne, když si zrovna vzpomenou nebo když žáci začnou zlobit.

Zásada trpělivosti – spočívá v trpělivosti, vyžaduje postupovat od malých krůčků po ty větší, nic nejde hned, kázeň resp. výchova ke kázni je běh na dlouhou trať.

Zásada náročnosti a úcty k osobnosti žáka – učitel musí umět klást pevné a nekompromisní požadavky na osobnost každého žáka, má po něm vyžadovat náležité (ukázněné) chování a má se důsledně domáhat naplňování výchovných cílů.

Zásada důslednosti – jedná se o jednu z nejdůležitějších zásad ve výchově, neboť nedůslednost učitele uvádí žáky ve zmatek a vychovatele v jejich očích snižuje.

Zásada orientace na kladné rysy a potlačení rysů záporných – učitel má soustřeďovat svou pozornost na kladné charakteristiky (vlastnosti) dětí, na jejich projevy žádoucího chování a smýšlení, promyšleně organizovat úspěch žáků, poskytnout jim příležitost uplatnit se, získat pochvalu a uznání.

Zásada komplexního rozvoje osobnosti žáka – nutnost působení na různé stránky žákovy osobnosti, protože kázeň se nevztahuje pouze k jedné složce osobnosti, ale týká se jak sféry rozumové, tak citové a volní. Preferování některé složky (na úkor ostatních) povede k ochuzování zbývajících složek a k chybám ve výchově. Dodržování této zásady umožňuje, abychom harmonicky rozvíjeli a posilovali kognitivní, postojovou a konativní složku osobnosti, tj. působili na tři základní momenty člověka – rozum, cit a vůli. Zásada výchovy kolektivem – šance na vybudování zdravé kázně, pěstování slušnosti a ohleduplnosti jednotlivých žáků se zvyšuje, pokud se kázeň stává věcí celé třídy, kolektiv představuje velmi silný a účinný výchovný prostředek.

Zásady spojení teorie s praxí – realizuje se jednak formou nácviku sociálních dovedností prostřednictvím různých cvičení a uváděním žáků do situací, kdy se mohou kázeňsky projevit.

Zásada bohatosti a členitosti kázeňských prostředků – je nutné se vyvarovat stálého (stereotypního) opakování jednoho a téhož postupu, protože dítě přestává mít obavy, respekt ze stejných trestů, ale i potěšení ze stále se opakujících odměn.

Toto jsou kázeňské zásady, jejichž dodržování napomáhá utváření a dodržování zdravé kázně ve škole, ve třídě při výuce. Dítě vycítí, jak se učitel chová, zda je přátelský, pozorný, jak jedná a reaguje.

Ondráček (2003, s. 105-106) uvádí, že základem pozitivně působícího chování učitele je především jeho schopnost:

- těšit se z kontaktu s žáky, ukazovat jim svoji náklonost a jednat s nimi z hlediska respektu vůči jejich vývojovému potenciálu (vyzařování vnitřního uspokojení, laskavý tón hlasu, rozpoznání a podpora všech, byť i minimálních náznaků vývoje atd.),
- být pozorný vůči žákům, zajímat se o to, co dělají a prožívají, projevovat uznání jejich práci (oslovení, pohled do očí, pochopení pocitů, pochvala, povzbuzení atd.),

- postarat se o to, aby výuka byla zajímavá, napínavá a zábavná (vzbuzení zvědavosti, umožnění vlastního postupu, získání nových zkušeností, podpora aktivity, šíření dobré nálady atd.),
- stanovit taková pravidla chování při výuce, která žákům umožňují vlastní rozhodování a samostatnou práci (pravidel by nemělo být mnoho, ale zato musí obsahovat společně s žáky určené důsledky za jejich nedodržení a učitel se jim musí podřídit stejně jako žáci),
- nepřehánět vlastní reakce na chování žáků (ignorovat maličkosti, mít pochopení pro chování se silným emocionálním nábojem, nerozhodovat ani nejednat v afektu atd.).

Učitel by měl vždy používat osvědčené strategie řízení výuky ve třídě a vytvářet takovou pracovní atmosféru, která udržuje kázeň. Ta přispívá k dobrému klimatu, ve kterém lze potom dosahovat nejen lepších výsledků, ale panuje zde tělesná i duševní pohoda. Důležité je sjednání takových podmínek, které by přispěly ke spolupracujícímu chování žáků a zamezení nekázně žáků při vyučování.

4 Shrnutí teoretické části

Teoretická část práce se zabývá základními komponenty, které utvářejí kázeň ve třídě. Důležitými faktory, které ovlivňují kázeň ve třídě, jsou učitel – žák.

Učitel by měl vždy umět používat účinné strategie řízení výuky ve třídě a vytvářet takovou pracovní atmosféru, která udržuje kázeň. Ta přispívá k dobrému prostředí, ve kterém lze potom dosahovat nejen lepších výsledků, ale kde panuje tělesná i duševní pohoda.

Každý učitel by si měl uvědomit, že s nekázní při výuce se bude potýkat stále, ale dá se ovlivnit. Kázeň nelze dosáhnout bez efektivních hodin založených na dobře koncipovaných učebních plánech, dobré organizační schopnosti a bez dobrých vztahů mezi učitelem a žákem. Žáci zase musí vědět, že také na nich velmi záleží, jak se jim bude ve třídě nejen pracovat, učit se, komunikovat, vytvářet přátelské vztahy, ale i žít po celou dobu školní docházky.

EMPIRICKÁ ČÁST

1 Charakteristika a cíl výzkumného problému

Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, problematika kázně a nekázně je velmi aktuální a diskutované téma. S nekázní se lidstvo vždy potýkalo a potýká, jen se mění s dobou. Touto otázkou se zabývá mnoho odborníků, kteří se snaží o řešení a objasnění otázek spojených s kázní z různých pohledů i hledisek. Hledají příčiny neukázněného chování, vhodná řešení problémových situací, přístup k žákům, hledají vhodné strategie řešení nekázně žáků.

Proto jsem se ve své diplomové práci zaměřila na učitelské strategie řešení nekázně žáků při vyučování na prvním stupni základní školy. Hledala jsem odpověď na otázky:

- Jaké jsou typické projevy nekázně žáků z pohledu učitelů a žáků?
- Jak tyto projevy souvisejí se strategiemi řízení třídy?
- Jak strategie řízení třídy vytvářejí podmínky pro projevy nekázně?

Oslovila jsem 7 učitelů základní školy se žádostí o vyplnění dotazníku. Další dotazník jsem rozdala žákům 3. – 5. ročníku. Zde se učitelé i žáci mohli vyjádřit k tomu, jak na nekázeň pohlížejí, co je pro ně neukázněné chování, jaké jsou projevy neukázněného chování v jejich třídě, jaké strategie učitelé využívají k předcházení nekázni, jak nekázeň při vyučování řeší, jaký vyučovací styl je učiteli bližší. V této práci je tedy metodologický přístup založen na akčním učitelském výzkumu, ve kterém jsou použity dotazníky pro učitele a žáky. Dotazník je typickým nástrojem kvantitativního pojetí výzkumu. Získané údaje jsou pokládány za ukazatele efektivity vyučování.

Jako doplňující metodu jsem využila rozhovor s učiteli téže školy, ve kterém jsem všem položila pevně dané otázky, jimiž jsem chtěla zjistit, jaké nároky učitelé mají na kázeň, co je pro ně rušivé chování, jak účinně řeší nekázeň žáků při výuce.

Metoda rozhovoru je výzkumnou metodou v kvalitativním výzkumu, jelikož nabízí možnost přímého setkání s respondentem.

Rozhovor - otázky:

- Co je pro Vás rušivé chování?
- Jaké osvědčené učitelské strategie využíváte při řešení nekázně žáků při výuce?

Cílem výzkumného šetření bude zjistit, jak na nekázeň pohlíží učitelé a žáci, jestli závisí kázeň žáků při výuce na strategiích učitele a jakými účinnými strategiemi učitelé nekázeň ve svých třídách řeší.

Ze stanoveného cíle vyvozujeme výzkumnou otázku:

- Do jaké míry bude patrná souvislost nekázně žáků při výuce, v nichž učitel svými strategiemi řeší nekázeň ve srovnání s učiteli, kteří svými strategiemi nekázní nepředcházejí?

Předpokladem je, že se prokáže závislost kázně žáků na učitelských strategiích.

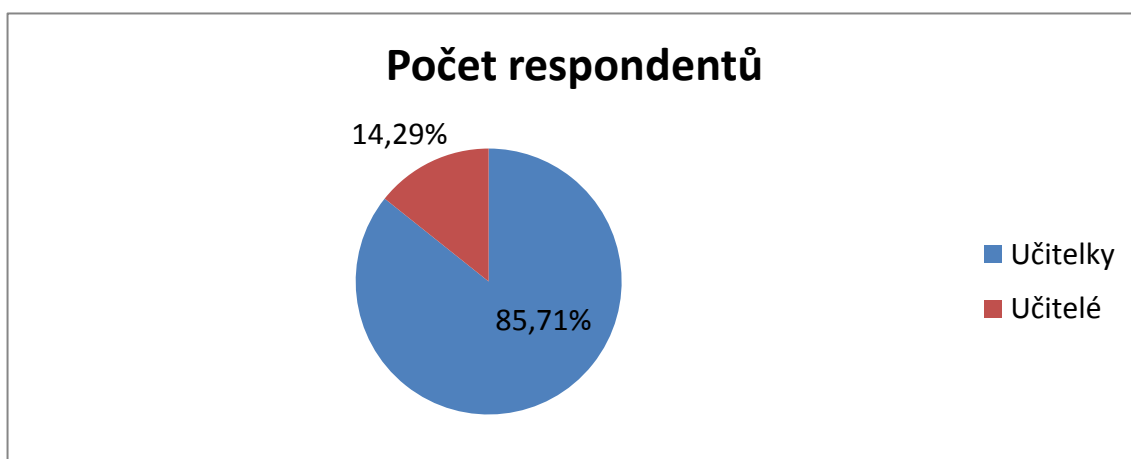
2 Výzkumný soubor

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 7 respondentů – 6 učitelek a 1 učitel prvního stupně základní školy. Tamní prostředí velice dobře znám, neboť zde učím již patnáct let. Učitelé měli rozdílnou délku praxe, věk, učili pouze na této škole. Otázky byly většinou zodpovězeny podobně, s menšími rozdíly. Dalšími respondenty ve výzkumném šetření byli žáci 3. – 5. ročníku základní školy. V těchto třídách jsem sama osobně žákům dotazníky rozdala, podala instrukce, odpovídala na případné nejasnosti a motivovala jedince k zodpovědnému vyplňování, po celou dobu jsem byla s nimi v osobním kontaktu. Všem respondentům byla zaručena anonymita. Vyplňování dotazníku zabralo učitelům i žákům maximálně 20 minut.

Základní škola Zlonice je venkovská plně organizovaná škola s více než stoletou historií. Pedagogický sbor má zkušenosti se vzděláváním menšin a dětí ze sociálně slabého prostředí, snaží se zaujmout své svěřence rozmanitými vyučovacími metodami. Působí zde Školní parlament od 3. – 9. ročníku, jehož prostřednictvím se děti podílejí na organizování školy, učí se jednat s dospělými, pomáhají odstraňovat negativní jevy.

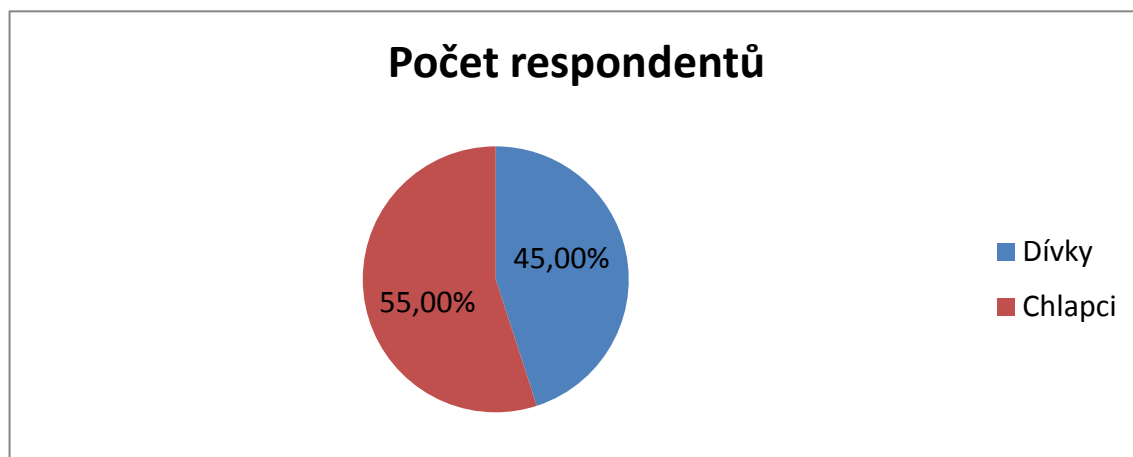
Výzkumný vzorek – učitelé

Učitelky	Učitelé	Celkem
6	1	7

Výzkumný vzorek – žáci

Dívky	Chlapci	Celkem
36	44	80

3 Metoda

Pro svůj výzkum jsem použila metodu dotazníku, neboť je velmi používanou metodou, a to nejenom v diagnostice školní kázně a nekázně. Její výhodou je velká efektivita, kdy během krátké doby získáme velký počet dat. První dotazník byl určen pro učitele, byl zaměřen na problematiku kázně, na strategie řízení školní třídy, vyučovací styl učitele. Obsahoval celkem jedenáct otázek. V dotazníku byly použity otázky otevřené, uzavřené a polouzavřené.

Druhý dotazník byl určen pro žáky, kdy způsob formulace otázek odpovídal věku dotazovaných. Dotazník byl rovněž zaměřen na problematiku kázně, projevy nekázně a učitelovu reakci na nekázeň. Obsahoval celkem 8 otázek. Byly to otázky uzavřené a otevřené. V otázkách uzavřených měli žáci možnost výběru. V otázkách otevřených odpovídali na dané otázky dle svého pohledu a cítění.

1. Dotazník:

Otázky uzavřené:

- Vyrušují stále stejní žáci?
- Jak často žáci v hodině vyrušují?

Otázky otevřené:

- Co je podle Vás neukázněné chování?
- Proč žáci ve Vaší třídě vyrušují?
- S jakými projevy nekázně se setkáváte?
- Jaké jsou podle Vás příčiny neukázněného chování při vyučování?
- Jakých prostředků využíváte při řešení nekázně při výuce?

Otázky polouzavřené:

- Nekázeň žáků Vám: vadí – nevadí. Proč?
- Myslíte, že učitelské strategie řízení školní třídy souvisejí s kázní žáků?
Pokud ano, jak?
- Neukázněnému chování předcházíte využitím těchto učitelských strategií řízení školní třídy...
- Jaký vyučovací styl preferujete? Proč?

2. Dotazník:

Otázky uzavřené (zde měli žáci možnost výběru):

- Máte ve třídě vyvěšená pravidla chování?
- Proč si myslíš, že ve vaší třídě děti vyrušují?
- Vyrušují stále stejné děti?
- Byl (a) bys spokojenější, kdyby ve třídě nikdo nerušil?

Otázky otevřené:

- Co si představíš pod pojmem nekázeň?
- Co ti nejvíce vadí při vyučování?
- Jaké podstatné vlastnosti (schopnosti, dovednosti) musí mít podle tvých zkušeností učitel, aby žáci byli v jeho přítomnosti ukázněni?
- Co dělá paní učitelka (pan učitel), když někdo zlobí?

4 Vyhodnocení dotazníků

Dotazník č. 1

Dotazník č. 1 (viz Příloha č. 1 – Dotazník č. 1) obsahuje jedenáct otázek. Výsledky jsou zaznamenány nejprve v tabulkách a následně v grafech.

Otázka č. 1: Co je podle Vás neukázněné chování?

U této otázky budou vypsány odpovědi tak, jak byly učiteli uvedeny, otázka nebude zaznamenána v tabulce ani grafu.

Učitelka č. 1: délka praxe 25 let, kvalifikovaný učitel, první třída, počet žáků 28

- *Nedodržování daných pravidel, pokřikování, lhaní, ubližování spolužákům.*

Učitelka č. 2: Délka praxe 2 roky, kvalifikovaný učitel, druhá třída, počet žáků 18

- *Nedodržování dohodnutých pravidel chování, které jsme si společně ve třídě vytvořili, lhaní, omlouvání, ubližování spolužákům, agresivita.*

Učitelka č. 3: délka praxe 15 let, nekvalifikovaný učitel, třetí třída, počet žáků 22

- *Nedodržování pravidel daných ve třídě, rušení ostatních žáků, lhaní, podvádění, úmyslné ubližování ostatním žákům, krádeže.*

Učitelka č. 4: délka praxe 23 let, kvalifikovaný učitel, čtvrtá třída, počet žáků 27

- *Nerespektování jasně stanovených pravidel, porušování školního řádu, neplnění školních povinností, lhaní, podvádění, vykřikování, rušení ostatních žáků při výuce, krádeže, šikana.*

Učitelka č. 5: délka praxe 30 let, kvalifikovaný učitel, pátá třída, počet žáků 16

- *Porušování školního řádu a jeho pravidel, nerespektování všech pracovníků školy, nedbání pokynů učitele, omlouvání, lhaní, podvádění, krádeže, šikana, pokřikování, vyrušování, drzost, nepozdravit.*

Učitelka č. 6: délka praxe 5 let, nekvalifikovaný učitel, pátá třída, počet žáků 15

- *Nerespektování daných pravidel, porušování školního řádu, omlouvání, pokřikování, podvádění, krádeže, drzost, lhaní, rušení výuky, šikana.*

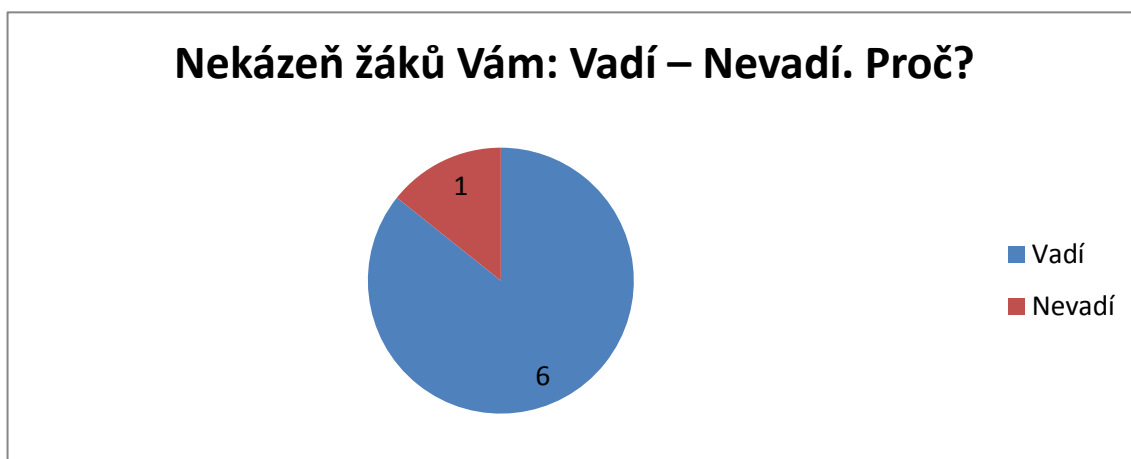
Učitel č. 7: délka praxe 10 let, kvalifikovaný učitel, první třída, počet žáků 26

- *Nedodržování daných pravidel, lhaní, omlouvání.*

Vyhodnocením získaných údajů jsme zjistili, co si učitelé pod pojmem neukázněné chování představují, s čím se zřejmě často setkávají. Učitelé odpovídali na otázku většinou shodně. Pojem neukázněné chování si spojují s nerespektováním daných pravidel, nedodržováním školního řádu, neplněním školních povinností, vyrušováním, lhaním. Lze tedy předpokládat, že vlivem osvědčených učitelských strategií dokáže učitel řešit uvedené nekázně, měl by jim také umět předcházet a následně by mělo docházet k jejich minimalizaci.

Otázka č. 2: Nekázeň žáků Vám: vadí – nevadí. Proč?

Odpovědi	Vadí	Nevadí
Počet resp.	6	1

Ze sedmi učitelů prvního stupně pouze jeden učitel uvedl, že mu nekázeň žáků nevadí. Jako důvod uvedl, že se dá vždy regulovat.

Učitelé uváděli tyto důvody, proč jim nekázeň vadí:

- *Narušuje průběh celého vyučování.*
- *Narušuje výuku.*
- *Při nekázní při vyučování nelze efektivně pracovat, dochází k narušení výuky ve třídě, nesoustředěnosti.*
- *Děti, které mají o výuku zájem, jsou jedinci, kteří o výuku naopak zájem nemají, rušení a následným řešením dané nekázně dochází ke zkracování vyučovacího procesu.*
- *Následným řešením nekázně během vyučování dochází k narušování celé vyučovací hodiny a zkrácení výuky, vyučovací doby.*
- *Pokud se nekázeň při výuce objeví, nejenže dochází k narušení průběhu hodiny, ale vyučovací hodina nevychází dle její přípravy a kolikrát ani představy.*

Největšímu procentu pedagogů vadí nekázeň právě z důvodu narušení průběhu celé vyučovací hodiny, celého vyučovacího procesu. Je patrné, že učitelé nekázeň při výuce musí řešit, vždy dochází k narušení a zkrácení výuky. Čím více ale budou učitelé svými strategiemi nekázní umět předcházet, tím méně ji postupně budou muset řešit, tedy může dojít k minimalizaci nekázně při výuce.

Otázka č. 3: Vyrušují stále stejní žáci?

Touto otázkou chceme zjistit, zda výuku narušují stále stejní žáci nebo záleží na situacích. Následně dojde k porovnání odpovědí žáků a učitelů (viz Dotazník č. 2 – Otázka č. 4)

Vyrušují stále stejní žáci?

Odpovědi	Ano	Ne	Jak kdy
Počet resp.	5	0	2

Vyrušují stále stejní žáci?

Zde se ukázalo, že téměř pořád vyrušují stejní žáci. Je tedy na samotném učiteli, aby zjistil, co je příčinou nekázně při vyučování u těchto žáků, aby se zamyslel nad příčinou, proč někteří žáci vyrušují někdy. Problém může být v žákovi, v rodině nebo i v samotném učiteli, který by měl svou výukou žáka upoutat natolik, aby mu zbývalo co nejméně času na vyrušování. Také by měl používat takové strategie, kterými by nekázní předcházel.

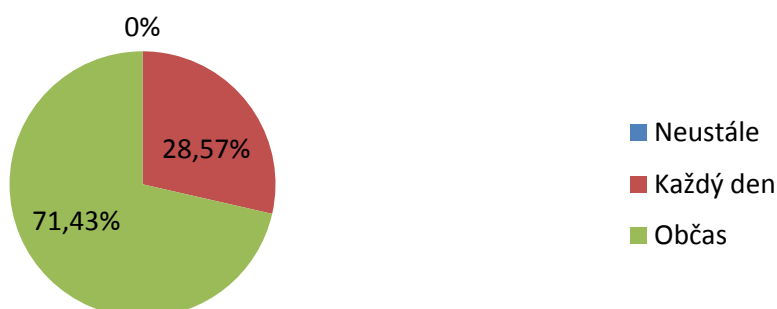
Otázka č. 4: Jak často žáci v hodině vyrušují?

Otázkou chceme zjistit četnost vyrušování v hodinách učitele.

Jak často žáci v hodině vyrušují?

Odpovědi	Neustále	Každý den	Občas
Počet resp.	0	2	5

Jak často žáci v hodině vyrušují

Výsledek odpovědí zní, že neustále nevyrušuje nikdo, což značí, že učitel nekázeň řeší, nenechá ji bez povšimnutí.

Otázka č. 5: S jakými projevy nekázně se setkáváte?

Touto otázkou chceme zjistit, jaké jsou nejčastější projevy nekázně na prvním stupni základní školy, jaké projevy tedy musí učitel následně řešit.

S jakými projevy nekázně se setkáváte?

Projevy nekázně	Nepozornost	Vykřikování	Drzost	Šaškování
Počet resp.	7	7	4	5

Z grafu je jasně vidět, s jakými nejčastějšími projevy nekázně se učitelé setkávají, které projevy nekázně musí řešit a následně se zamýšlet, proč jsou žáci nepozorní, proč vykřikují. Projevy nekázně při výuce snižují soustředění žáků a zkracují čas pro rozvoj školních dovedností, mají vliv i na celkovou pohodu ve třídě a pocit bezpečí. Lze tedy předpokládat, že učitel využívá účinné strategie, které nejen řeší tyto projevy nekázně, ale snaží se jim i předcházet. Pokud by učitel tuto strategii neovládal, projevy nekázně by se stupňovaly, musel by je stále častěji řešit, výuka by byla vážně narušena, žáci by se v takové třídě necítili dobře.

Zde jsou uvedeny další projevy, které učitelé ve svých odpovědích uvedli:

- *Běhání po třídě během vyučování.*
- *Předvádění se před ostatními.*
- *Odmlouvání.*
- *Baví se.*
- *Nepracují na zadaných úkolech.*

Otázka č. 6: Proč žáci ve třídě vyrušují?

U této otázky budou odpovědi zaznamenány tak, jak jednotliví učitelé odpovídali. Následně budou některé odpovědi rozebrány.

Učitelka č. 1: Žáci se chovají neukázněně při výuce, protože dostávají příležitost, využijí každé, byť maličké situace. Aby k nekázni docházelo opravdu málo, střídám dětem činnosti, hraje pohybové hry, když vidím na dětech únavu, zapojím i relaxaci, snažím se, aby děti měly neustálou motivaci při své práci, aby zadávání úkolů nebylo zbytečně zdlouhavé, a musím vidět, že žáci zadaným úkolům rozumí, protože to je jeden z hlavních důvodů, proč potom vyrušují.

Učitelka č. 2: Nebaví je výuka, nezaujal je učitel, špatná motivace, nemají náladu, přetíženost.

Učitelka č. 3: Buď je to nezájmem o výuku, nebo nejsou učitelem dostatečně motivováni, zde záleží na autoritě a osobnosti učitele vůbec.

Učitelka č. 4: Nemají sami zájem často o nic, ničím se takovým žákům nezavděčí, výchova v rodině je též mizivá, nemají správné návyky. Určitě je třeba pevné vedení hodiny a nenechat žákům možnost, aby rušili ostatní, protože ti o výuku většinou zájem mají, mít neustále

připravenou náhradní práci pro děti, které dokončí zadané činnosti dříve než ostatní, také to, když výuku naruší někdo cizí vstupem do hodiny.

Učitelka č. 5: Nemají o nic zájem, nudí se, nezáleží jim na jejich známkách ani na tom, jestli se něco naučí. Snažím se je vhodně motivovat.

Učitel č. 6: Nemají o práci v hodině zájem, snaží se upoutávat pozornost ostatních, nekázeň je větší při volnější výuce, při práci ve skupinách, kdy někteří mají tendenci rušit, někdy zapálením pro danou činnost, jindy naopak.

Učitel č. 7: Zdlouhavé činnosti, nezajímavá výuka, špatná atmosféra ve třídě, většinou je to i tím, že potřebují rychle a teď něco pro ně důležitého sdělit a vidí, že by jinak neměli šanci.

Pokud žáci nemají o práci v hodině dostatečný zájem, je samozřejmé, že se snaží upoutávat pozornost ostatních, jak uvádí učitelka č. 6. Problémem zde může být špatná motivace žáků, nepochopení učivu. Zde by bylo možné využít jejich aktivity ve svůj prospěch, snažit se je zapojit do výuky, klást vhodné otázky, na které odpoví jinak než ano – ne, namotivovat je a dát jim najevo, že jejich názor je pro ostatní také přínosný, zavést do hodiny dobrou atmosféru.

Při práci ve skupinkách dochází k občasnému rušení a je na učiteli, aby děti postupně získaly návyky, jak pracovat, aby k rušivému chování docházelo minimálně nebo vůbec. Nuda, jak uvedla učitelka č. 5, a nezájem téměř o nic, ani radost z pěkné známky - zde vidím větší problém na straně učitele, který by se měl zamyslet nad svým vedením vyučovací hodiny.

Dalším problémem byly nesprávné návyky, jak uvedla učitelka č. 4. Žáci, kteří přicházejí do prvních tříd, mají nejen různé návyky, ale i způsoby chování. A je právě na učiteli, aby děti dobře poznal a také se snažil co nejučinněji ovlivňovat jeho pozitivní vývoj. Tyto návyky by měli tedy učitelé u dětí postupně

utvářet od nástupu do první třídy. Zde by mohl být problém jak v nejednotě učitelů, tak i to, že se téměř každým rokem střídají v jejich třídě učitelé.

Hlavně malé děti mají potřebu teď hned sdělit svůj zážitek, nápad. Zde jsou dobrá společná sezení v kruhu, kdy je několik minut věnováno vypravování či popisování toho, co děti prožily.

Otázka č 7: Jaké jsou podle Vás příčiny neukázněného chování při vyučování?

Učitelka č. 1: Výchova z rodiny, přetěžování žáků, nudný výklad, přehlížení nekázně, poruchy chování, neporozumění výuce.

Učitelka č. 2: Zkouší učitele, nedostatek pohybu, být sám dítěti špatným příkladem, vzorem, nevyhovuje mu třída.

Učitelka č. 3: Neporozumění výuce, tím i neúspěšnost, přetíženost dítěte, nevyhovující atmosféra, vidí okolo nekázeň, tak to sám zkouší, poruchy chování.

Učitelka č. 4: Způsob výchovy v rodině, postoje rodiny, pokud by došlo k neřešení nekázně nejen při výuce, zkoušejí, kam až můžou zajít, neschopnost učitele udržet si kázeň, poruchy chování.

Učitelka č. 5: Nuda, poruchy chování, agresivita, nezáměr o výuku.

Učitelka č. 6: Nezáměr o výuku, nerozumí zadanému úkolu, snaha na sebe upozornit, poruchy pozornosti, špatné vedení z rodiny,

Učitel č. 7: Nuda při hodině, boj o moc ve třídě, přetíženost žáků, porucha pozornosti, společnost okolo nás.

Učitelé uvedli nudný výklad, přetěžování žáků, ale i přehlížení nevhodného chování, snaha upoutávat pozornost, zkoušet, co si může žák k učiteli dovolit, což jsou příčiny nekázně, na které má učitel velký vliv.

Na jiné, jako např. způsob výchovy v rodině, má už učitel menší vliv.

Pokud je za příčinu označena společnost okolo, je zřejmé, že učitel zde nemá žádný vliv kromě toho, že může být svým žákům vzorem.

Na co se zapomíná, je to, že stejně žádoucí, jako zkoumat příčiny neukázněného chování, je analyzovat příčiny (důvody, podmínky) chování neukázněného.

Otázka č. 8: Jakých prostředků využíváte při řešení nekázně při výuce?

S nekázní při výuce a řešením nekázně se setkává každý učitel. Cílem této otázky bylo zjistit, jak nekázeň učitelé řeší. Následně dojde k porovnání odpovědí žáků a učitelů (viz Dotazník č. 2 – Otázka č. 7)

Učitelka č. 1: S žáky si vždy popovídám o jejich nekázni, pokud ruší, snažím se být v jejich blízkosti s použitím očního kontaktu, pokud možno bez přerušování výkladu, černé razítko – puntík, informuji rodiče o jejich chování.

Učitelka č. 2: Slovně jej napomenu, vyvolávám ho, snažím se o jeho zapojení do výuky.

Učitelka č. 3: Napomenutí a zaměstnat žáky po celou vyučovací hodinu.

Učitelka č. 4: Razantní domluva, práce po vyučování, poznámka, napomenutí třídního učitele, důtka dle školního řádu, informování rodičů, případně pozvání rodičů do školy, pokud neustále nedodrží školní řád, přesadím daného žáka, dojde s ním do ředitelny.

Učitelka č. 5: Domluva, náhradní práce, tresty, poznámka.

Učitelka č. 6: Diskuse s dětmi o daném problému, práce po vyučování, tresty, komunikace s rodiči.

Učitel č. 7: Napomenutí, domluva, zvýšená motivace, relaxační cvičení, změna činností.

Učitel by měl použít zásah nejmenší intenzity a pomocí něho docílit takového účinku, který požaduje. Pokud však hned v počátku použije silnějšího prostředku, jako je křik, udělování trestů, nejen že nemá při závažnějším přestupku možnost zesílení, ale děti si postupně zvyknou a výsledek je takový, že se zdá, že na ně nic neplatí.

Žádný z učitelů křik nebo zvýšení hlasu, rozzlobení neuvedl, přitom více jak polovina žáků křik, rozzlobení zmínila. Stejně tak učitelé neuvedli krácení přestávek, napsání pětky nebo dokonce poslání za dveře.

Každý učitel by měl dokázat předcházet nekázní ve své třídě, hledat takové prostředky, které žáka nebudou ponižovat, ale naopak si jejich prostřednictvím uvědomí své chyby a bude o nich přemýšlet. Lze předpokládat, že učitelé, kteří nedokáží svými strategiemi nekázní předcházet, budou muset nekázeň více a častěji řešit, a to právě tresty, poznámkami i křikem.

Otázka č. 9: Myslíte, že učitelské strategie řízení školní třídy souvisejí s kázní žáků? Pokud ano, jak?

Touto otázkou chceme zjistit, zda kázeň žáků závisí na strategiích řízení školní třídy. Odpovědí na otázku Jak? - chceme ukázat, že pokud učitel nebude vědět, jak spolu souvisejí, může se potom ve své třídě potýkat s větší a stálou nekázní.

Učitel č. 1: Ano. Pokud učitel zná dobře svoji třídu, dokáže ji vhodně vést po celou dobu výuky.

Učitel č. 2: Ano. Učitel svými strategiemi dokáže už v počátku předcházet nekázní, nesmí ji nechat bez povšimnutí.

Učitel č. 3: Ano. Pokud dobře znám žáky, závisí zde hodně na přístupu učitele, na jeho osobnosti, nemůže mi potom kázeň žáků narušovat vyučování.

Učitel č. 4: Ano. Dítě velice brzy rozpozná, co si může a nemůže při hodině dovolit.

Učitel č. 5: Ano. Učitel musí nekázeň žáků hned od začátku jejího výskytu řešit a umět na ni reagovat, znát danou třídu, je zde i závislost na osobnosti.

Učitel č. 6: Ano. Pokud učitel od začátku školního roku důsledně dodržuje nastavená pravidla ve své i jiné třídě, potom se nekázeň při jeho hodinách objevuje méně.

Učitel č. 7: Ano. Pokud je učitel pro žáka autoritou, hodina je zábavná, dobře připravená, učitel umí zareagovat na dané situace, k nekázní při výuce dochází zřídka, dítě se nesnaží samo zabavit.

Všichni učitelé shodně odpověděli, že učitelské strategie řízení školní třídy souvisejí s kázní žáků při výuce.

Vzhledem k tomu, že strategie jsou závislé na osobnosti, může být pro některého žáka výběr přístupu nepříjemný a především ho nemusí zaujmout. Kázeň je závislá na přístupu učitele, pokud tedy žáka nezaujmeme, bude samozřejmě vyrušovat a snažit se zabavit se sám. Všichni učitelé uvedli, že kázeň žáků souvisí s učitelskými strategiemi, čímž se prokázala tato předpokládaná závislost.

Otázka č. 10: Neukázněnému chování předcházíte využitím těchto učitelských strategií řízení školní třídy ...

Odovědi jsou zaznamenány do tabulky a následně do grafu.

Neukázněnému chování předcházíte využitím těchto učitelských strategií řízení školní třídy...

Uč. strategie předcházení nekázní	Počet respondentů
Nežádoucí chování zastavím hned v počátku	7
Poklesem hlasu	5
Procházím neustále po třídě	6
Kladení vhodných otázek – porozumění	4
Používám slova prosím – děkuji	7
Položím ruku na rameno či lavici	3

Další strategie, které učitelé uvedli:

- Oslovování žáků vždy jménem, nepoužívat příjmení.

- Přesazování žáků.
- Využívání očního kontaktu.
- Žáci musí poznat zájem ze strany učitelů o jejich názory, pocity, potřeby, musí mít i pocit bezpečí.
- Pracovat s celou třídou.
- Bodový systém při skupinové práci.
- Barevná razítka.

Ze všech těchto odpovědí vyplývá, že všichni učitelé mají své osvědčené učitelské strategie, které využívají ve svých hodinách, že dokáží nekázní předcházet, což postupně povede k minimalizaci nekázně při výuce.

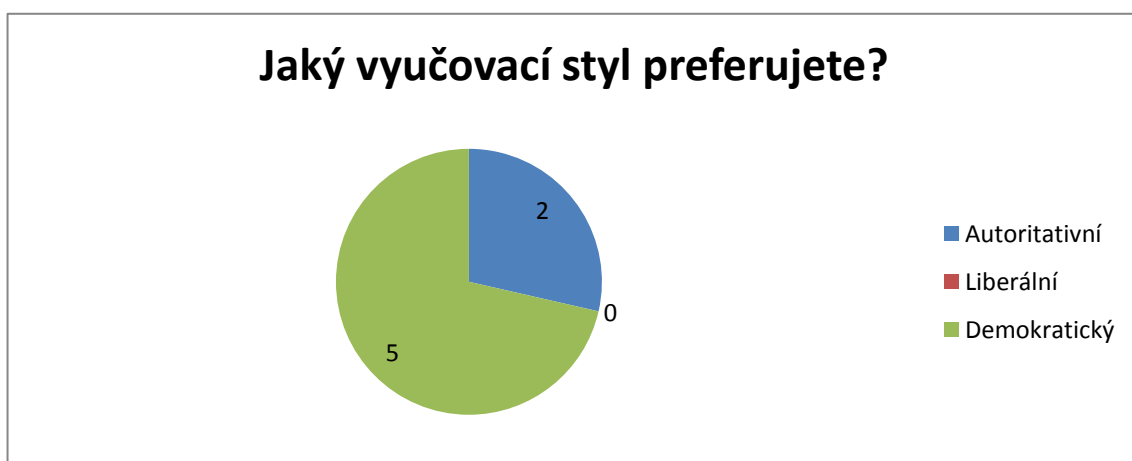
Otázka č. 11: Jaký vyučovací styl preferujete? Proč?

Touto otázkou chceme zjistit, jaký vyučovací styl je učiteli nejbližší, co je charakteristické pro jeho výuku a osobnost. Zde měli učitelé možnost výběru ze tří vyučovacích stylů:

- Styl autoritativní.
- Styl liberální.
- Styl demokratický.

Jaký vyučovací styl preferujete?

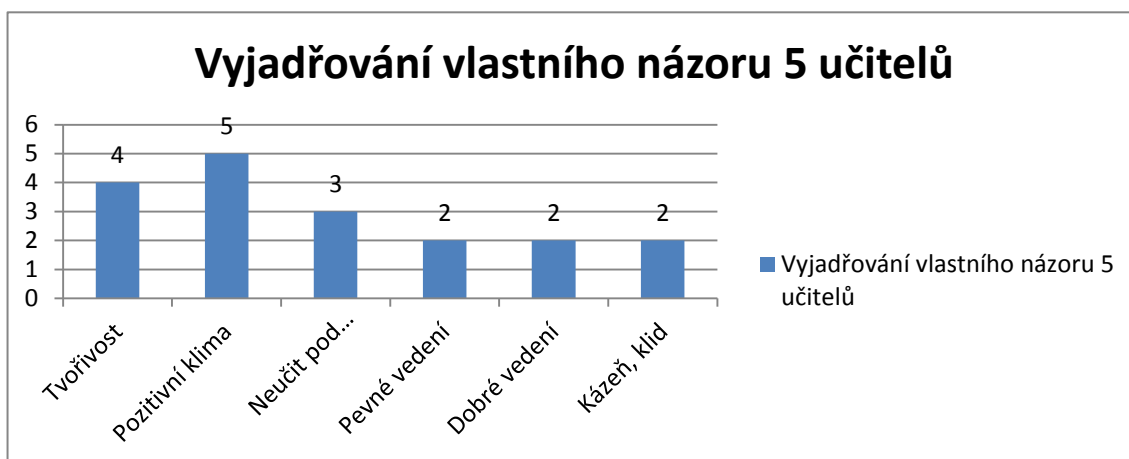
Odpovědi	Autoritativní	Liberální	Demokratický
Počet resp.	2	0	5

Jaký vyučovací styl preferujete? Proč?

Vyjadřování vlastního názoru 5 učitelů

Názor učitelů	Počet resp.
Tvořivost	4
Pozitivní klima	5
Neučit pod tlakem, povzbuzovat	3
Pevné vedení	2
Dobré vedení	2
Kázeň, klid	2

Dva učitelé uvedli autoritativní vyučovací styl proto, že své žáky mají pod kontrolou, neboť musí mít neustálé a pevné vedení, jinak nedosahují dobrých výsledků, které po nich učitel požaduje. Je pro ně důležitý správný výklad a kázeň ve třídě.

Pět učitelů uvedlo styl demokratický proto, že žáci jsou jimi vedeni, ale musí mít dostatek prostoru pro vyjadřování vlastního názoru, mají rádi, když děti mají smysl pro kreativitu, mají dobrou atmosféru i kázeň ve své třídě, dítě se neučí pod tlakem, nebojí se do školy, není stresováno, snaží se je nepřetěžovat, povzbuzovat, motivovat, známkuje, ale i jenom přihlíží např. na práci v hodině, ve skupinách, při různých aktivitách. Většině učitelů je bližší

demokratický styl, kdy středem vzdělávacího procesu je žák, nikoli učitel, učitel není vládce, ale vůdce a každý zodpovídá za svůj podíl na společné práci. U autoritativního učitele sice žáci mohou dosahovat lepších výsledků, ale za cenu stresu, napjaté atmosféry ve třídě, rozkazů k práci, častými nátlaky, postihy, křikem.

Dotazník č. 2

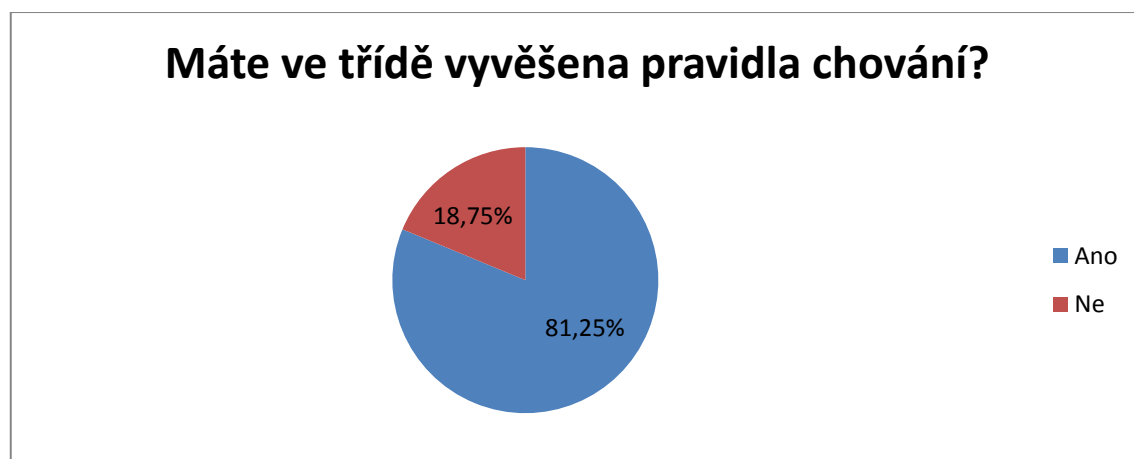
Dotazník č. 2 (viz Příloha č. 2 – Dotazník č. 2) obsahuje osm otázek. Výsledky jsou zaznamenány v tabulkách a grafech.

Otázka č. 1: Máte ve třídě vyvěšena pravidla chování?

Výsledek je zaznamenán do tabulky a následně do grafu. V tabulce jsou vyhodnoceny odpovědi typu ano x ne.

Máte ve třídě vyvěšena pravidla chování?

Odpovědi	Ano	Ne
Počet resp.	65	15

Na tuto otázku všichni žáci kromě jedné páté třídy odpovídali shodně, že pravidla ve třídě vyvěšená mají. Důležité je, aby žák byl s pravidly seznámen, aby věděl, co se od něho očekává.

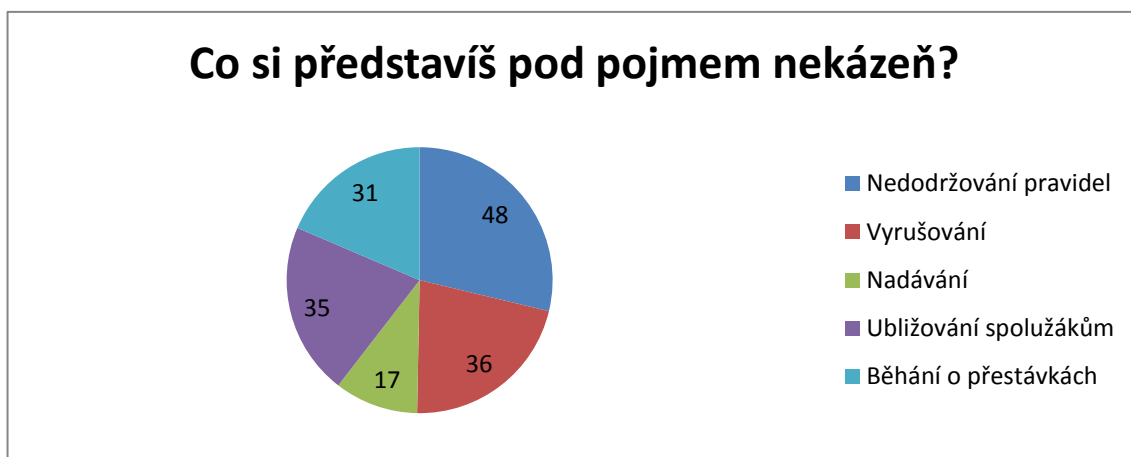
Otázka č. 2: Co si představíš pod pojmem nekázeň?

Respondenti odpovídali na otázku dle svého porozumění, zda vědí, co pro ně pojem nekázeň znamená, jak ji oni sami vidí a co všechno si pod tímto pojmem v danou chvíli představí.

V tabulce a grafu jsou vyznačeny nejčastěji se objevující odpovědi.

Co si představíš pod pojmem nekázeň?

Odpovědi	Počet odpovědí
Nedodržování pravidel	48
Vyrušování	36
Nadávání	17
Ubližování spolužákům	35
Běhání o přestávkách	31

Nejčastějším projevem neukázněného chování dle dětí bylo nedodržování pravidel. Myslím si, že k této odpovědi děti přivedla otázka č. 1. dalším v pořadí bylo vyrušování, ale i ubližování spolužákům, z čehož

usuzuji, že téměř každý se s ublížením někdy setkal. Velice mě překvapila odpověď nepozdravit, neboť se sama setkávám téměř vždy se stejnými žáky, kteří nepozdraví jak učitele, tak ani ostatní zaměstnance školy. Pojem šikana uvedlo šest respondentů. Dalšími odpověďmi respondentů byly:

- *Schovávat věci ostatním, být zlý na ostatní.*
- *Žalování.*
- *Lhaní.*
- *Nepozdravit.*
- *Nepořádek na svém místě.*
- *Nenosit úkoly.*
- *Vykřikování.*
- *Podvádění.*
- *Rošťárny.*

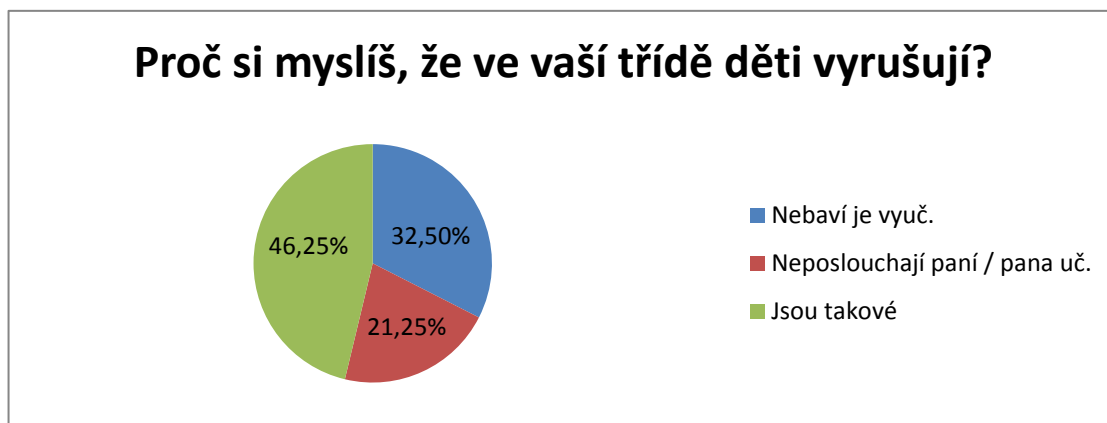
Celkově je možno říci, že žáci pojmu neukázněné chování rozumí, že vědí, co mohou a co naopak ne.

Otázka č. 3: Proč si myslíš, že ve vaší třídě děti vyrušují?

Tato otázka nám může blíže ukázat, zda nekázeň ve třídě signalizuje chybu v učiteli a v jeho špatné motivaci během vyučování nebo je problém na straně žáků. Více jak polovina respondentů vybrala alespoň dvě možnosti.

Proč si myslíš, že ve vaší třídě děti vyrušují?

Odpovědi	Nebaví je vyuč.	Neposlouchají paní uč., pana uč.	Jsou takové
Počet resp.	26	17	37

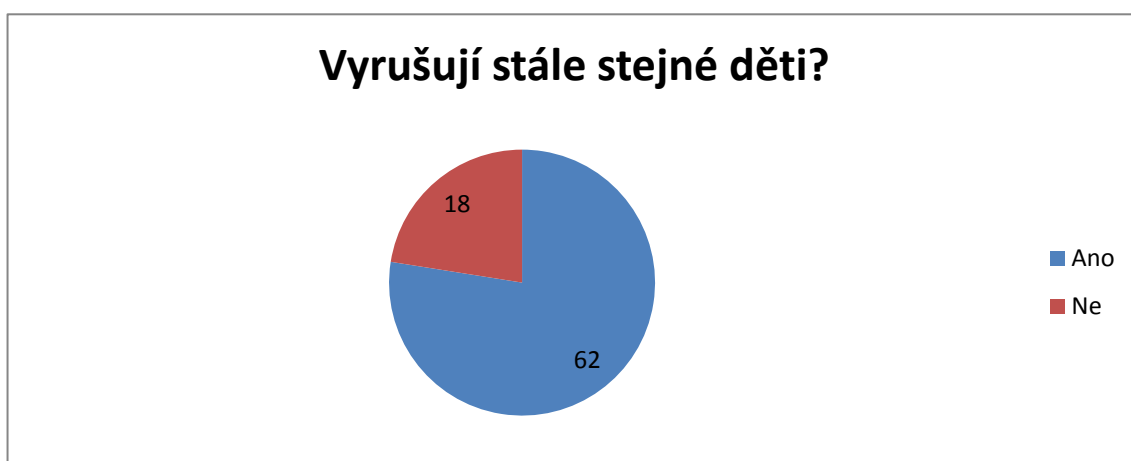
Z tohoto grafu je zřetelné, že žáci vyrušují jak z důvodu, že jsou „takoví“, mají to dané povahovými rysy, tak z důvodu, že je vyučování nebaví, tudíž nemají o vyučování dostatečný zájem. Odpověď na otázku, zda je chyba na straně učitelů či žáků tedy zní, že dle tohoto výzkumu je problém na obou stranách. Učitelé by měli žáky vhodně namotivovat, aby je výuka více bavila, čímž by žáci měli méně času na vyrušování a upozorňování na sebe. Důležitá je také komunikace s žákem, aby nedocházelo k tomu, že žáci neposlouchají či nerespektují učitele.

Otázka č. 4: Vyrušují stále stejné děti?

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, jestli se na problematice nekázně při vyučování podílejí stejní žáci. Odpovědi žáků na tuto otázku budeme moci porovnat s odpověďmi učitelů (viz Dotazník č. 1 – Otázka č. 3). Respondenti na otázku odpovídali ano / ne.

Vyrušují stále stejné děti?

Odpovědi	Ano	Ne
Počet resp	62	18

Z následujícího grafu vyplývá, že se žáci ve své třídě setkávají se stále stejnými dětmi, které vyrušují. Učitelé i žáci na tuto otázku odpověděli téměř shodně. Dle mého názoru tyto žáky učitelé znají, problém se týká téměř stále

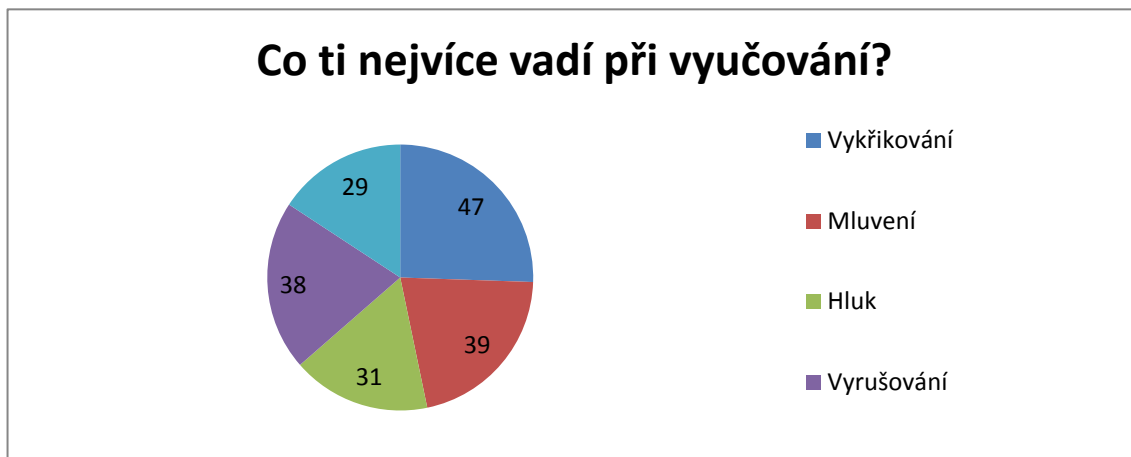
stejných osob a je na učitelích, aby nekázni nejen předcházeli, ale i nacházeli takové strategie jejího řešení, aby tito žáci vyrušovali co nejméně.

Otázka č. 5: Co ti nejvíce vadí při vyučování?

Touto otázkou chceme zjistit, co vše žákům vadí, co je ruší při vyučování.

Co ti nejvíce vadí při vyučování?

Odpovědi	Počet resp.
Vykřikování	47
Mluvení	39
Hluk	31
Vyrušování	38
Dlouhé vysvětlování paní / pana uč.	29

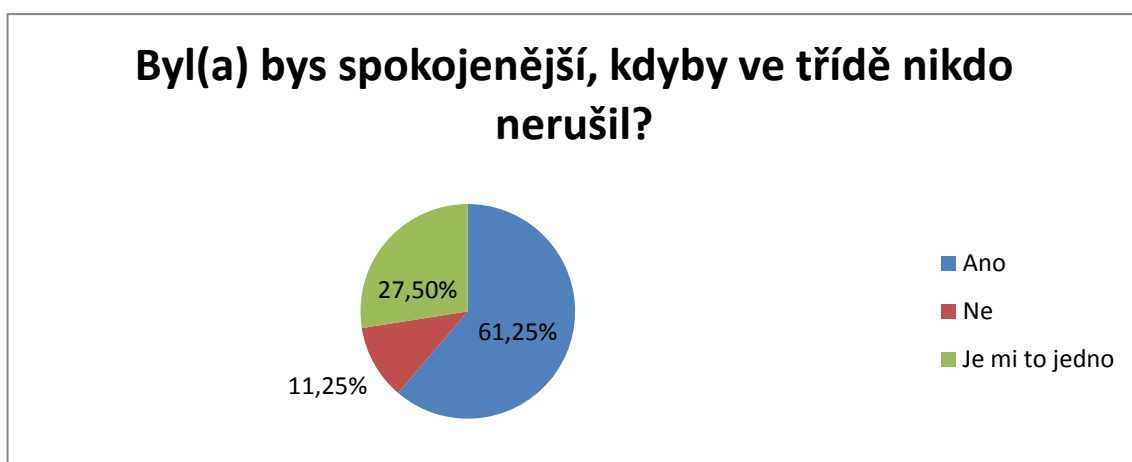
Z následujícího grafu vyplývá, že žákům nejvíce vadí, nejvíce je ruší vykřikování, mluvení při vyučování, s tím souvisí vyrušování i hluk. Žáci uvedli i zdoluhavé vysvětlování učiva, což vede žáky k vyrušování. Zde by si měli učitelé uvědomit, že dlouhý výklad se stává pro děti nudný, proto ztrácejí o učení zájem a následně dochází k nekázni při vyučování.

Otázka č. 6: Byl (a) bys spokojenější, kdyby ve třídě nikdo nerušil?

Tato otázka by nám měla ukázat, zda žákům vadí, když ve třídě někdo vyrušuje, nebo nevadí, zda se učí v prostředí, které mu umožňuje dosahovat nejen lepších výsledků, ale panuje zde tělesná i duševní pohoda.

Byl(a) bys spokojenější, kdyby ve třídě nikdo nerušil?

Odpovědi	Ano	Ne	Je mi to jedno
Počet resp.	49	9	22

Více než polovina žáků by byla spokojenější ve třídě, kde by nikdo nerušil, čímž by se jim lépe pracovalo. Čtvrtině žáků je to jedno, zřejmě se nezabývají prostředím, ve kterém se učí. Zde záleží jak na učiteli, jeho strategiích, aby k nekázní docházelo co nejméně, tak i na žácích, kteří svým chováním přispějí nejen k lepší atmosféře ve třídě, ale i k dosažení lepších výsledků.

Otázka č. 7: Co dělá paní učitelka (pan učitel), když někdo zlobí?

Touto otázkou se snažíme zjistit, jak na nekázeň při výuce reaguje učitel. Odpovědi žáků na tuto otázku budeme moci porovnat s odpověďmi učitelů (viz Dotazník č. 1 – Otázka č. 8).

V následné tabulce jsou zaznamenány nejčastější kázeňské prostředky řešení nekázně žáků při výuce, které podle žáků používají učitelé v jejich třídách.

Co dělá paní učitelka (pan učitel), když někdo zlobí?

Kázeňské prostředky řešení nekázně	Počet respondentů
Křik, rozzlobení	46
Napomínání	28
Zavolají rodiče	14
Poznámky	19
Přesadí nás	11
Opisování šk.řádu	10
Úkoly navíc	12

Z grafu nám vyplývá, že učitelé řeší nekázeň ve své třídě nejčastěji křikem, rozzlobením se a napomínáním. Dle odborné literatury to ovšem nejsou nejlepší způsoby řešení nekázně při výuce. Učitel by měl vždy umět používat osvědčené strategie řízení výuky ve třídě a vytvářet atmosféru, která udržuje kázeň. Na neustálý křik, rozzlobení se a napomínání si žáci, kteří soustavně vyrušují, zvyknou a někteří dokonce i čekají, až paní učitelku rozzlobí. Žádný

z učitelů křik nebo zvýšení hlasu, rozzlobení se neuvedl, přitom více jak polovina žáků tyto reakce na kázeň jmenovala. Stejně tak učitelé neuvedli krácení přestávek, napsání pětky nebo dokonce posláni za dveře. Odpovědi učitelů a žáků se na tuto otázku většinou liší. Shodují se pouze v napomínání, úkolech navíc a v zavolání rodičů.

Žáci uvedli i tyto další prostředky:

- *Posílání do ředitelny.*
- *Dá nám pětku.*
- *Pošle za dveře.*
- *Zkrátí nám přestávku.*
- *Snaží se děti uklidnit, abychom mohli zase pracovat.*

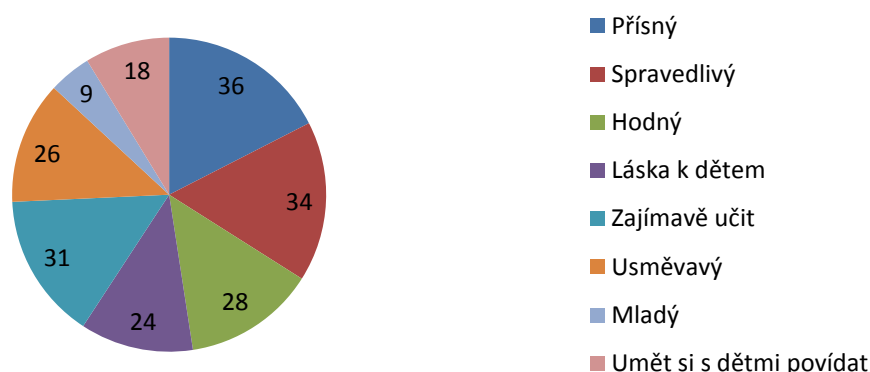
Otázka č. 8: Jaké podstatné vlastnosti (schopnosti, dovednosti) musí mít podle tvých zkušeností učitel, aby žáci byli v jeho přítomnosti ukázněni?

Touto otázkou chceme zjistit, jaký by měl dle žáků být učitel, aby se v jeho přítomnosti (i mimo ni) žáci chovali ukázněně, jaké by měli být požadované charakteristiky učitele.

Jaké podstatné vlastnosti (schopnosti, dovednosti) musí mít podle tvých zkušeností učitel, aby žáci byli v jeho přítomnosti ukázněni?

Odpovědi	Počet respondentů
Přísný	36
Spravedlivý	34
Hodný	28
Láska k dětem	24
Zajímavě učit	31
Usměvavý	26
Mladý	9
Umět si s dětmi povídat	18

Jaké podstatné vlastnosti (schopnosti, dovednosti) musí mít podle tvých zkušeností učitel, aby žáci byli v jeho přítomnosti ukáznění?

Z grafu je vidět, že žáci uvádějí na prvním místě přísnost, na druhém spravedlnost a na třetím zajímavě učit (zde jsem některé charakteristiky sloučila – hezky, pěkně učit). Někteří žáci uvedli pouze jednu vlastnost či charakteristiku učitele, jiní uváděli vlastností více. Dle dětí by měl být učitel přísný, zároveň ale spravedlivý, chovat se k dětem stejně a jeho výuka by měla být zajímavá, taková, aby děti motivovala k práci. Z těchto odpovědí je patrné, že žáci velmi sledují, jak se učitel k žákům chová, zda má ke všem stejný přístup, zda je hodnotí stejně, nedělá mezi žáky velké rozdíly. Líbí se jim zajímavá, pestrá výuka, zde žáci potom i méně vyrušují.

5 Strategie vlastní třídy

V letošním školním roce 2013/2014 učím ve druhé třídě, kde je 17 žáků, z toho 10 dívek a 7 chlapců. Na začátku školního roku jsme ve třídě vytvořili svůj vlastní „Program preventivních aktivit a prevence nekázně“, kdy hlavním cílem je posilování pozitivních vztahů mezi žáky ve třídě a prevence nekázně. Hlavními body jsou: - Slušné chování ve třídě a ve škole vůbec, zde jsme si společně s dětmi stanovili pravidla slušného chování ve třídě. – Mezilidské vztahy, které nás učí, jak se chovat ke spolužákům, k pedagogům, respektovat postavu učitele, umět pozdravit, poprosit, poděkovat, neskákat druhým do řeči, umět naslouchat druhým. - Co se smí a nesmí, zde se děti učí odpovědnosti, pravidla ve škole, doma, při hře, při práci ve skupinách, vědět, co je porušení pravidel, ale i krádeže a lhaní. – Volný čas, zde poukazujeme společně na nekázeň v okolí, ale i pracujeme s otázkami typu – Co děláš nejraději a proč? Co děláš o víkendu? Co budu dělat o prázdninách? Sama ze své praxe vím, že pokud si hned v počátku s dětmi stanovím jasná pravidla, která důsledně dodržujeme, je to jedna z velmi dobře osvědčených strategií. Další osvědčenou strategií je neustálý kontakt s žáky i o přestávkách, kdy dětem nechávám prostor na hraní. Je to sice náročné pro učitele, ale účinné pro udržení kázně ve třídě.

Také osobní příklad a osobnost učitele jsou nenahraditelné. Vliv učitele na dítě je velký, nenahradí ho žádná učebnice ani mravní poučování. Strategie jsou závislé na osobnosti učitele. Kázeň je závislá na přístupu učitele, také na hlasovém projevu, který by měl být přátelský a osobní. Výuka by měla být efektivní a kvalitní, žáci by měli být neustále motivováni.

Jako každý učitel, tak i já se s nekázní při výuce občas setkávám. Neukázněné žáky si vždy posazují do prvních lavic, což je také velmi osvědčenou strategií. Nekázeň řešíme společně ve třídě, kdy žáci mají prostor se ke svému chování vyjádřit, ostatní říkají, co je rušilo, co jim vadilo při práci. Většinou je nekázeň při výuce spojená s činnostmi, které některé žáky nebaví, nebo při nichž neporozuměli dostatečně daným úkolům. Proto je dobré

si předem ověřit, zda žáci zadaným úkolům rozumí, protože teprve potom budou pracovat se zaujetím. Zde využívám např. osvědčené prvky dramatické výchovy. Jednou z cest řešení problematiky kázně je totiž odstranění příčin nekázně. Položit si otázku, co je příčinou nekázně při výuce. Někdy to může být upoutávání pozornosti, ale i duševní námaha, kdy si děti vůbec nemusí příčiny svého chování uvědomovat.

6 Rozhovor s učiteli téže školy

V rámci doplňujících metod jsem položila svým kolegyním následující otázky:

- *Co je pro Vás rušivé chování?*
- *Jaké účinné učitelské strategie používáte při řešení nekázně žáků při výuce?*

Ze získaných odpovědí jsem vyvodila závěry, které mohou být považovány za doporučení k minimalizaci nekázně žáků při výuce, a následně dojde k porovnání se třídou, ve které učím.

Rušivým chováním pro většinu učitelů bylo takové chování žáků při výuce, které brání ostatním v učení, při řešení zadaných úkolů, pokud ničí individualitu žáka, rozptyluje ostatní žáky. Někteří učitelé uvedli, že jim samotným to brání v realizaci kvalitní a efektivní výuky.

Jako osvědčené strategie zmiňovali především kvalitní a efektivní výuku, neustálou motivaci, povzbuzování žáků k učení. Maximálně se osvědčily pravidelné pondělní kruhy v některých třídách, kde jsou společně řešeny nejen aktuální problémy, ale i rozvoj naslouchání a umění pomoci druhým, učit se soužití s ostatními žáky. Pro žáky jsou nezbytná smysluplná a srozumitelná pravidla chování, na jejichž tvorbě se žáci sami podílejí, a důsledné dodržování těchto pravidel. Dalšími zmiňovanými osvědčenými strategiemi byly osobnost a autorita učitele, vztah učitel – žák, partnerská komunikace, dobré organizační schopnosti, dokázat odhadnout možnosti žáků, měnit činnosti, ale i pevné vedení.

Pokud porovnáím odpovědi dotazovaných učitelů s mým názorem na rušivé chování a s mými strategiemi řešení nekázně, ve většině názorů se shodujeme. Je vidět, že svoji třídu a žáky dobře známe, že používáme každý své osvědčené strategie, jak nekázní předcházet, ale i jak ji řešit.

Každý učitel postupně během své učitelské praxe vymýšlí nové vlastní postupy, které mu v dané třídě fungují. Zjistila jsem, že platí, že kázně nelze

dosáhnout bez efektivity hodiny, bez dobré organizační schopnosti, bez dobrých vztahů mezi učitelem a žákem. Pokud učitel najde účinné strategie, kterými bude nekázní předcházet, nebude potom muset během své výuky tak často nekázně řešit. Svou maximální důsledností může potom dojít k minimalizaci nekázně při vyučování.

7 Shrnutí výzkumného šetření

Pro žáky prvního stupně základní školy jsou osobní příklad a osobnost učitele nenahraditelné. Z výzkumného šetření vyplývají faktory, které působí na kázeň ve třídách.

Učitelé i žáci se v pohledu na nekázeň shodují. Učitelé využívají své osvědčené strategie nejen k řešení nekázně žáků, ale i k jejímu předcházení.

Potvrdilo se, že kázeň žáků závisí na učitelských strategiích.

Lze předpokládat, že účinnými strategiemi jak k předcházení, tak i k řešení nekázně žáků dochází postupně k minimalizaci nekázně žáků při výuce.

Vyučovací styl učitele má samozřejmě vliv na žáky a jejich kázeň. Žáci potřebují být vedeni, ale zároveň musí mít dostatek prostoru pro vyjádření vlastního názoru, protože dítě je badatelem, rozvíjí svoji mysl. Neustálý stres a tlak může nejen u jedince nakonec vyústit právě v nekázeň.

8 Využití v praxi

Získané poznatky mohou využít v praxi nejen začínající učitelé, ale i učitelé, kteří se rádi seznámí s poznatky a osvědčenými postupy ostatních pedagogů.

Z uvedených výsledků je možné poznat, jaké jsou osvědčené učitelské strategie řešení nekázně. Každý učitel působí samozřejmě na žáky jinak, ale je důležité znát a dle potřeby mít připravené takové postupy, které jsou vyzkoušené, doporučené, přínosné v oblasti řešení nekázně žáků.

Učitel by měl svými pedagogickými strategiemi, vyučovacími učebními styly, svou osobností naučit žáky nejen poznávat, ale i samostatně myslet a řešit problémy, naučit prožívat, cítit a rozvíjet své emoce, zájmy, potřeby, aktivity, snahu, učit je vážit si hodnot, rozvíjet svou tvořivost a také v neposlední řadě vést k soužití s ostatními lidmi.

Prioritním cílem pedagoga by měl být rozvoj osobnosti žáka, který bude vzděláván a vybaven nejen potřebnými znalostmi, ale i poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní život a život občanský, pro výkon povolání.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci pod názvem Učitelské strategie řešení nekázně žáků na 1. stupni základní školy jsem se pomocí dostupné odborné literatury pokusila zmapovat teoretické základy zkoumaného problému.

Cílem této diplomové práce bylo shromáždit a shrnout teoretické poznatky, které se týkají problematiky nekázně žáků při výuce, zjistit, jaké zvolit postupy a strategie, kterými by se měl učitel řídit, aby předcházel nekázni při výuce ve své třídě, zjistit vztah řešení nekázně a vyučovacího stylu učitele.

Výzkumem měly být ověřeny poznatky a názory učitelů i jejich žáků na nekázeň při výuce. Jako výzkumný nástroj byla zvolena dotazníková metoda a metoda rozhovoru, jejímž prostřednictvím byla hledána odpověď na stanovenou výzkumnou otázku. Výzkumné šetření prokázalo závislost kázně na učitelských strategiích.

S nekázni souvisí jak předcházení, tak i řešení nekázně účinnými strategiemi, kterými postupně může docházet k minimálnímu výskytu nekázně žáků při vyučování, případně k jejímu následnému napravování.

Během výzkumu jsem si uvědomila, jak výrazně může učitel svými účinnými strategiemi ovlivnit kázeň ve své třídě, jak ke kázni vychovávat, jak nekázni předcházet a napravovat ji.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývala problematikou nekázně žáků při výuce na prvním stupni základní školy.

Teoretická část obsahuje charakteristiku základních pojmů, informace o učitelských strategiích řešení nekázně, shrnuje poznatky z dostupné pedagogické literatury.

V praktické části jsou pomocí dotazníku zjišťovány názory, postoje a zkušenosti učitelů i jejich žáků na nekázeň při výuce. Některé odpovědi učitelů a žáků byly porovnány. Jako doplňující výzkum je zaznamenán rozhovor s učitelem prvního stupně, porovnány strategie, které učitelé využívají k předcházení a řešení nekázně ve své třídě, se strategiemi, jakých sama využívám ve své vlastní třídě. Bylo zjištěno, že většina učitelů i žáků odpovídala podobně.

Učitelé využívají strategie, kterými nejen nekázeň žáků řeší, ale i nekázni předcházejí.

SUMMARY

The diploma thesis dealt with the topic of pupils' lack of discipline at a junior school. The theoretical part contains the basic terms' characteristics, information on teachers' strategies to solve the lack of discipline, and it summarises findings from available literature dealing with pedagogy.

In the practical part, opinions, attitudes and experience of teachers and their pupils concerning the lack of discipline in classes are surveyed using the method of a survey questionnaire. Some answers of teachers and pupils were compared. As a supplementary survey, an interview with junior school teachers was conducted. Some strategies used by teachers to prevent and solve the lack of discipline in their classes were compared with those used by me in my own class.

It was found out that majority of teachers' and pupils' answers were similar. Teachers use strategies that not only represent solutions to pupils' lack of discipline but they also prevent indiscipline.

POUŽITÁ LITERATURA

1. BENDL, S. Jak předcházet nekázní aneb Kázeňské prostředky. Praha : ISV nakladatelství, 2004. ISBN 80-86642-14-3.
2. BENDL, S. Kázeňské problémy ve škole. Praha : TRITON, 2004. ISBN 80-7254-453-5.
3. BENDL, S. Neukázněný žák – Cesta institucionální pomoci. Praha : ISV nakladatelství, 2004. ISBN 80-86642-36-4.
4. BENDL, S. Školní kázeň. Praha : ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3.
5. BENDL, S. Ukázněná třída aneb Kázeňské minimum pro učitele. TRITON, 2005. ISBN 80-7254-624-4.
6. CANGELOSI, J., S. Strategie řízení třídy – Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-7178-406-0.
7. ČAPEK, R. Odměny a tresty ve školní praxi. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1718-0.
8. ČÁP, J. MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
9. FENSTERMACHER, G., D.; SOLTIS, J., F. Vyučovací styly učitelů. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-471-7.
10. HELUS, Z. BRAVENÁ, N.; FRANCOVÁ, M. Perspektivy učitelství. Praha : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7290-596-6.
11. HRABAL, V. Jaký jsem učitel. Praha: SPN, 1988.
12. HRABAL, V. Sociální psychologie pro učitele. Praha : Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0436-1.
13. Jak správně pracovat se třídou – Materiály pro výchovné poradce a metody prevence na ZŠ a SŠ. Praha : Nakladatelství Dr. J. Raabe, s.r.o., 2001. ISBN 978-80-87553-26-8.
14. KASPER, T.; KASPEROVÁ, D. Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky. Liberec : Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7372-143-0.

15. KOHOUTEK, R. Základy pedagogické psychologie. Brno : CERM, 1996. ISBN 80-85867-94-X.
16. KOHOUTEK, R. Základy užití psychologie. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2002. ISBN 80-2142-2033.
17. KUSÁK, P.; Dařílek, P. Pedagogická psychologie. Olomouc : UP, Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-244-0294-7.
18. KYRIACOU, CH. Klíčové dovednosti učitele. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.
19. KYRIACOU, CH. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
20. LANG, G.; BERBERICHOVÁ, CH. Každé dítě potřebuje individuální přístup. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-144-4.
21. LANGMEIER, J.; Krejčířová, D. Vývojová psychologie. Praha : Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
22. PAŘÍZEK, V. Učitel v nezvyklé školní situaci. Praha : SPN nakladatelství, 2000. ISBN 80-04-23897-1.
23. OBST, O.; KALHOUS, Z. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
24. ONDRÁČEK, P. Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... Praha : ISN nakladatelství, 2003. ISBN 80-866-42-18-6.
25. PETTY, G. Moderní vyučování. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-681-0.
26. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.
27. PRŮCHA, J. Přehled pedagogiky. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-944-5.
28. ROTTEROVÁ, B. Kázeň s problematikou jejího utváření. Praha : Univerzita Karlova. ISBN 978-80-247-1718-0.
29. VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. Pedagogika pro učitele. Praha : Grada publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3357-9.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Dotazník č. 1

Vyučovaný ročník: Délka praxe: Muž - Žena

1. Co je podle Vás neukázněné chování?

.....
.....
.....

2. Nekázeň žáků Vám: vadí – nevadí. Proč?

3. Vyrušují stále stejní žáci?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Jak kdy

4. Jak často žáci v hodině vyrušují?

- a) Neustále
- b) Každý den
- c) Občas

5. S jakými projevy nekázně se setkáváte?

.....
.....
.....

6. Proč žáci ve Vaší třídě vyrušují?

.....
.....
.....

7. Jaké jsou podle Vás příčiny neukázněného chování při vyučování?

.....
.....
.....

8. Jakých prostředků využíváte při řešení nekázně při výuce?

.....
.....
.....

9. Myslíte, že učitelské strategie řízení školní třídy souvisejí s kázní žáků?

Ano - Ne
Pokud ano, jak?

10. Neukázněnému chování předcházíte využitím těchto učitelských strategií řízení školní třídy...

.....
.....
.....

11. Jaký vyučovací styl preferujete? Proč?

- a) Styl autoritativní
- b) Styl liberální
- c) Styl demokratický

Příloha č. 2 – Dotazník č. 2

Třída: Chlapec - Dívka

Zakroužkuj nebo napiš pravdivou odpověď

1. Máte ve třídě vyvěšená pravidla chování?

- a) Ano
- b) Ne

2. Co si představíš pod pojmem nekázeň?

.....
.....

3. Proč si myslíš, že ve vaší třídě děti vyrušují?

- a) Nebaví je vyučování
- b) Neposlouchají paní učitelku (pana učitele)
- c) Jsou takové

4. Vyrušují stále stejné děti?

- a) Ano
- b) Ne

5. Co ti nejvíce vadí při vyučování?

.....
.....

6. Byl (a) bys spokojenější, kdyby ve třídě nikdo nerušil?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Je mi to jedno

7. Co dělá paní učitelka (pan učitel), když někdo zlobí?

.....
.....

8. Jaké podstatné vlastnosti (schopnosti, dovednosti) musí mít podle tvých zkušeností učitel, aby žáci byli v jeho přítomnosti ukáznění?

.....
.....